

PROF. MICHAŁ BRANDSTATTER

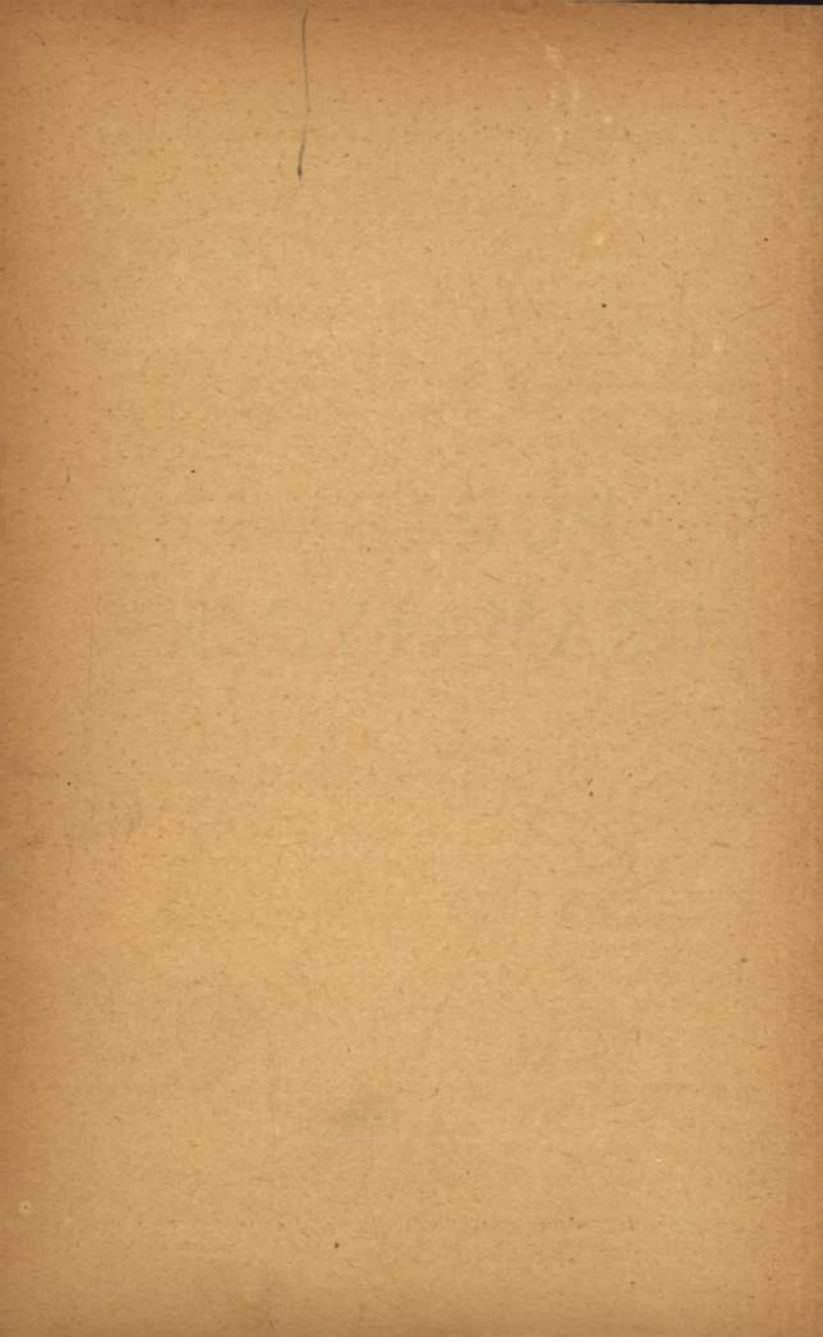
3137181

PORADNIK GRAMATYCZNY

1000172172

NAKŁAD I WŁASNOŚĆ KSIĘGARNI POLSKIEJ BERNARDA POŁONIECKIEGO
NEW YORK THE POLISH BOOK IMP. CO. INC.

1. Rodzajnik i rzeczownik.

§ 1. Przy rzeczowniku stoi rodzajnik oznaczony: **der** na rodzaj męski, **die** na rodzaj żeński, **das** na rodzaj nijaki; lub rodzajnik nieoznaczony: **ein** (męski), **eine** (żeński), **ein** (nijaki): **der Vater** — ein Vater ojciec, **die Mutter** — eine Mutter matka, **das Kind** — ein Kind dziecko. — Jeżeli rzeczownik ma jakieś bliższe określenie, (n. p.: przymiotnik) wówczas rodzajnik stoi przed tem określeniem: **der gute Vater**, dobry ojciec.

§ 2. Przy kilku po sobie następujących rzeczownikach, różnego rodzaju i różnej liczby, powtarza się rodzajnik przy każdym rzeczowniku z osobna: **der Vater**, **die Mutter** und **das Kind**; **der Vater** und **die Kinder** ojciec i dzieci. Powtarza się również rodzajnik przy rzeczownikach, oznaczających różne osoby lub rzeczy, chociażby były tego samego rodzaju i tej samej liczby: **der Lehrer** und **der Schüler** nauczyciel i uczeń, **das Buch** und **das Heft** książka i zeszyt.

§ 3. Rodzajnik nieoznaczony **ein**, **eine**, **ein** wskazuje na osobę lub rzecz wogóle nieznaną lub bliżej nieoznaczoną; rodzajnik oznaczony **der**, **die**, **das** wskazuje na osobę lub rzecz, o której już była mowa, albo na osobę lub rzecz ogólnie znaną: **Ein Knabe** bekam **ein Buch**. **Das Buch** war schön; **der Knabe** freute sich.

§ 4. Odmiana rodzajnika oznaczonego i nieoznaczonego.

<i>L. p.:</i>	r. m.	r. ż.	r. n.	<i>L. mn.:</i> wszystkie rodzaje
1. <i>przyp.</i>	der; ein	die; eine	das, ein	die
2. „	des; eines	der; einer	des; eines	der
3. „	dem; einem	der; einer	dem; einem	den
4. „	den; einen	die; eine	das; ein	die

§ 5. Z reguły kładzie się przed rzeczownikiem rodzajnik.

Nie używa się rodzajnika: a) przy imionach własnych: Anton, Franz, Polen Polska, Deutschland Niemcy, Lemberg Lwów, Wien Wiedeń; b) przy rzeczownikach tworzywnych, zwłaszcza po przyimkach: ich trinke Wein piję wino, ich hole Wasser przynoszę wodę, aus Eisen z żelaza, aus Holz z drzewa, aus Papier z papieru; c) w niektórych stałych zwrotach z przyimkami, n. p.: zu Hause w domu, zu Fuß piechotą, zu Pferd konno, zu Bette w łóżku, zu Lande na lądzie, von Tag zu Tag z dnia na dzień, Hand in Hand ręka w rękę itd.; d) w niektórych zwrotach, użytych w 4. przypadku, np.: Hunger, Durst leiden cierpieć głód, pragnienie, Kopfweh, Zahnweh haben mieć ból głowy, ból zębów, Frieden schließen zawrzeć pokój, Klavier spielen grać na fortepianie; e) w tytułach osób: König Sobieski król Sobieski, Kaiser Franz Joseph cesarz Franciszek Józef; w tytułach książek: Deutsche Grammatik Niemiecka gramatyka; w napisach i szyldach: Buchhandlung Księgarnia, Kanzlei Kancelarya; f) przed Gott Bóg; g) przed rzeczownikiem, który poprzedza zależny od niego 2. przypadek: des Vaters Haus dom ojca (ale: das Haus des Vaters), in des Bruders Garten w ogrodzie brata (ale: in dem Garten des Bruders); h) po wyrazach, oznaczających ilość, miarę i wagę: drei Federn trzy pióra, Flasche Wein flaszka wina, Glas Wasser szklanka wody, zwei Dutzend Bleistifte dwa tuziny ołówków, ein Teller Suppe talerz zupy, vier Pfund Zucker cztery funty cukru; i) po als, jako: als Redner jako mówca, als Bürger jako obywatel; po zaimkach dessen którego i deren której, których: der Mann, dessen Charakter du zeichnest... człowiek, którego charakter opisujesz...

1. Uwaga: Przed imieniem własnem kładzie się rodzajnik, jeżeli przed niem stoi bliższe określenie, n. p. przymiotnik: der fleissige Anton pilny Antoni, das grosse Deutschland wielkie Niemcy, das schöne Lemberg piękny Lwów.

2. Uwaga: Przybierają zawsze rodzajnik imiona gór, rzek i mórz: die Alpen Alpy, die Weichsel Wisła, die Donau Dunaj.

die Nordsee morze północne; *ponadto* męskie i żeńskie imiona krajów: *der Elsass* Alzacya, *der Peloponnes* Peloponez, *die Schweiz* Szwajcarya, *die Bukowina* Bukowina.

§ 6. Rodzaj rzeczowników można z góry oznaczyć tylko w nielicznych wypadkach.

I. Według znaczenia są a) rodzaju męskiego: pory roku, dni, miesiące i strony świata; b) rodzaju nijakiego: części świata, nazwy krajów i miast; c) liczebnik, użyty jako rzeczownik, jest rodzaju żeńskiego: *die Fünf* piątka, *die Zehn* dziesiątka.

II. Według zakończenia są: d) rodzaju męskiego rzeczowniki zakończone na -ich, -ig, -ing; e) rodz. żeńskiego: rzeczowniki na -ie, -end, -ei, -heit, -keit, -in, -schaft, -ung; f) rodz. nijakiego: rzeczowniki zakończone na -chen, -lein, -tum i rzeczowniki obce na -at -(i)um, -ment. — (Wyjątki są dość liczne).

III. Rzeczowniki złożone mają rodzaj ostatniego rzeczownika: *die Hausaufgabe* zadanie domowe (*das Haus* — *die Aufgabe*), *die Vaterstadt* miasto ojczyste (*der Vater* — *die Stadt*).

1. Uwaga: Niektóre złożenia z *der Mut* są rodzaju żeńskiego: *die Anmut* wdzięk, *die Demut* pokora, *die Sanftmut* łagodność itd. Niektóre złożenia z *der Teil* są rodz. nijakiego: *das Erbteil* spadek, *das Gegenteil* przeciwieństwo itd.

2. Uwaga: Niektóre rzeczowniki ze zmianą rodzaju zmieniają i znaczenie, n. p.: *der Band* tom, *das Band* wstążka, *der See* jezioro, *die See* morze.

§ 7. Rozróżniamy dwie deklinacje (odmiany) rzeczowników: słabą i mocną.

Zapamiętać należy zasady ogólne: a) rzeczowniki żeńskie nie przybierają w liczbie pojedynczej żadnej końcówki, zmieniają tylko rodzajnik; b) rzeczowniki żeńskie, przegłoszające samogłoskę rdzenną, mają w liczbie mnogiej końcówkę e; *die Mutter* i *die Tochter* nie mają w l. mn. żadnej końcówki (*die Mütter*, *die Töchter*); wszystkie inne rzeczowniki żeńskie mają w l. mn. końcówkę n lub en; c) rzeczowniki nijakie mają zawsze w 2. przyp. l. pojed. końcówkę s lub es; a przypadek 1. równy jest 4. przypadkowi;

d) w liczbie mnogiej są przypadki 1. 2. i 4. zawsze równe, zaś przypadek trzeci ma zawsze końcówkę **n**.

§ 8. **Odmiana słaba** obejmuje rzeczowniki tylko rodzaju męskiego i żeńskiego: a) Rzeczowniki męskie otrzymują w 2., 3. i 4. przypadku liczby pojedynczej i we wszystkich przypadkach liczby mnogiej końcówkę **n** lub **en**; b) Rzeczowniki żeńskie nie zmieniają się w liczbie pojedynczej, w liczbie mnogiej zaś mają końcówkę **n** lub **en**.

Uwaga: Rzeczowniki słabe nie przegłaszają w liczbie mnogiej samogłoski rdzennej.

§ 9.

L. pojed.	1. der Knabe chłopiec	der Mensch człowiek
	2. des Knaben	des Menschen
	3. dem Knaben	dem Menschen
	4. den Knaben	den Menschen
L. mnoga	1. die Knaben	die Menschen
	2. der Knaben	der Menschen
	3. den Knaben	den Menschen
	4. die Knaben	die Menschen

a) Podług *der Knabe* odmieniają się rzeczowniki rodzaju męskiego, zakończone na **e**.

b) Podług *der Mensch* odmieniają się liczne rzeczowniki męskie: *der Artillerist* artylerzysta, *der Bär* niedźwiedź, *der Bursch* chłopiec, *der Christ* chrześcijanin, *der Elefant* słoń, *der Fabrikant* fabrykant, *der Fink* zięba, *der Fürst* książę, *der Graf* hrabia, *der Held* bohater, *der Hirt* pasterz, *der Israelit* izraelita, *der Kamerad* towarzysz, *der Mohr* murzyn, *der Narr* błazen, *der Ochs* wół, *der Prinz* książę, *der Soldat* żołnierz, *der Spatz* wróbel, *der Student* student, *der Tor* głupiec i inne; ponadto imiona ludów, o ile nie są zakończone na **er** (z tych odmienia się słabo *der Bayer* Bawarczyk).

Uwaga: der Herr pan ma w liczbie pojedynczej n, zaś w liczbie mnogiej en.

§ 10.

L. pojed.	1. die Katze kot	die Wohnung mieszkanie
	2. der Katze	der Wohnung
	3. der Katze	der Wohnung
	4. die Katze	die Wohnung
L. mnoga	1. die Katzen	die Wohnungen
	2. der Katzen	der Wohnungen
	3. den Katzen	den Wohnungen
	4. die Katzen	die Wohnungen

Podług die Katze odmieniają się rzeczowniki żeńskie, zakończone na **e, el, er**; wszystkie inne słabe rzeczowniki żeńskie (nie mają one nigdy przegłosu w liczbie mnogiej) odmieniają się według die Wohnung.

Uwaga: Rzeczowniki żeńskie na in podwajają w liczbie mnogiej końcówkę n; die LehrerIn — die LehrerInnen nauczycielka, die FreundIn — die FreundInnen przyjaciółka.

§ 11. Odmiana mocna obejmuje rzeczowniki rodzaju męskiego, żeńskiego i nijakiego. Przybierają one w liczbie mnogiej końcówkę **e, er** lub też wcale końcówki nie przybierają; w liczbie pojedynczej mają rzeczowniki męskie i nijakie w 2. przypadku końcówkę **s** lub **es**.

Rzeczowniki mocne męskie.

L. pojedyncza	Grupa I.		Grupa II.		Grupa III.
	1. der Engel anioł	der Vater ojciec	der Tag dzień	der Bach strumyk	der Wald las
2. des Engels	des Vaters	des Tages	des Baches	des Waldes	
3. dem Engel	dem Vater	dem Tag(e)	dem Bache	dem Wald(e)	
4. den Engel	den Vater	den Tag	den Bach	den Wald	
L. mnoga	1. die Engel	die Väter	die Tage	die Bäche	die Wälder
	2. der Engel	der Väter	der Tage	der Bäche	der Wälder
	3. den Engeln	den Vätern	den Tagen	den Bächen	den Wäldern
	4. die Engel	die Väter	die Tage	die Bäche	die Wälder

a) Według grupy I., nie przybierającej w 1. przypadku liczby mnogiej **żadnej** końcówki, odmieniają się mocne rzeczowniki męskie, zakończone w 1. przypadku liczby pojedynczej na **el, en, er**.

b) Według grupy III., mającej w 1. przypadku liczby mnogiej końcówkę **er** odmieniają się następujące rzeczowniki męskie: *der Geist* duch, *der Gott* bóg, *der Leib* ciało, *der Mann* mąż, *der Ort* miejscowość, *der Rand* brzeg, *der Vormund* opiekun, *der Wurm* robak, *der Irrtum* błąd, *der Reichtum* bogactwo.

c) Wszystkie inne mocne rzeczowniki męskie odmieniają się według grupy II.

1. Uwaga. Rzeczowniki o samogłosce rdzennej **a, o, u, au** przegłaszają po większej części tę samogłoskę w liczbie mnogiej na **ä, ü, ö, äu**. (Nie przegłaszają samogłoski n.p.: *der Arm* — *die Arme* ramię, *der Monat* — *die Monate* miesiąc, *der Schuh* — *die Schuhe* trzewik i t. d.)

2. Uwaga. W końcówce **es** 2. przypadku liczby pojedynczej można **e** opuścić, o ile na to pozwala łatwość wymowy i dźwięczność: *des Jünglings* zamiast *des Jünglinges* młodzieńca, *des Steins* zamiast *des Steines* kamienia. Rzeczowniki, zakończone na spółgłoskę syczącą, zatrzymują zawsze **es**: *des Fisch-es* ryby.

3. Uwaga. W 3. przypadku liczby pojedynczej wolno opuścić końcówkę **e**, zwłaszcza w rzeczownikach dwu- lub więcejzgłoskowych. Rzeczowniki zakończone na **-el, -er, -em** i **-en** nie mają nigdy **e** w 3. przyp. l. pojed.

§ 12. Rzeczowniki mocne żeńskie.

L. pojed.	1. die Stadt miasto	die Mutter matka
	2. der Stadt	der Mutter
	3. der Stadt	der Mutter
	4. die Stadt	die Mutter
L. mnoga	1. die Städte	die Mütter
	2. der Städte	der Mütter
	3. den Städten	den Müttern
	4. die Städte	die Mütter

a) Podług wzoru *die Mutter* odmienia się tylko jeszcze *die Tochter* córka.

b) Wszystkie inne mocne rzeczown. żeńskie odmieniają się według *die Stadt* (zob. § 7 b); a zatem wszystkie rzeczowniki żeńskie, przegłaszające sa-

mogłoskę rdzenną (zob. § 11 uw. 1) i rzeczowniki żeńskie, zakończone na **nls**.

Uwaga. Rzeczowniki żeńskie zakończone na nis podwajają w liczbie mnogiej końcówkę s: die Kenntnis — die Kenntnisse znajomość, wiedza.

§ 13. Rzeczowniki mocne nijakie.

	<i>Grupa I.</i>	<i>Grupa II.</i>	<i>Grupa III.</i>
L. pojedyncza	1. das Zimmer pokój	das Kreuz krzyż	das Rad koło
	2. des Zimmers	des Kreuzes	des Rades
	3. dem Zimmer	dem Kreuz(e)	dem Rad(e)
	4. das Zimmer	das Kreuz	das Rad
L. mnoga	1. die Zimmer	die Kreuze	die Räder
	2. der Zimmer	der Kreuze	der Räder
	3. den Zimmern	den Kreuzen	den Rädern
	4. die Zimmer	die Kreuze	die Räder

a) Podług grupy I., nie przybierającej w 1. przypadku liczby mnogiej żadnej końcówki, odmieniają się mocne rzeczowniki nijakie, zakończone w 1. przypadku liczby pojedynczej na e, el, en, er, chen, lein*).

b) Podług grupy II., mającej w 1. przypadku liczby mnogiej końcówkę e, odmieniają się liczne jednozgłoskowe rzeczowniki nijakie (n. p.: das Bein — die Beine noga, das Tor — die Tore brama, das Pferd — die Pferde koń i t. d.); wielozgłoskowe rzeczowniki nijakie, zakończone na spółgłoskę z przedrostkiem Ge-, Ver- (n. p.: das Geschäft — die Geschäfte interes, das Verbot — die Verbote zakaz) i rzeczowniki nijakie na nis i sal.

1. *Uwaga. Co do końcówki e w 3. przyp. l. pojed. zobacz § 11 uw. 3; rzeczowniki zakończone na -el, -er, -en, -chen i -lein nie mają w tym przypadku nigdy e.*

2. *Uwaga. Rzeczowniki nijakie zakończone na nis podwajają przed końcówką przypadku (zatem w 2. i 3. przyp. l. poj. i w całej liczbie mnogiej końcówkę s: das Zeugnis świadectwo, des Zeugnisses, dem Zeugnisse; die Zeugnisse i t. d.*

*) Co do końcówki -chen i -lein zob. § 46/7. (Tworzenie wyrazów).

c) Wszystkie inne mocne rzeczowniki nijakie odmieniają się według grupy III., mającej w 1. przypadku liczby mnogiej końcówkę *er*.

§ 14. Odmiana imion własnych.

I. a) Imiona własne męskie, zakończone na spółgłoskę syczącą (*s, sch, ß, x, z*), mają w 2. przypadku liczby pojedynczej końcówkę *ens*. b) Imiona własne żeńskie, zakończone na *e*, mają w 2. przypadku liczby pojedynczej końcówkę *ns*. — c) Wszystkie inne imiona własne męskie i żeńskie, tudzież nijakie nazwy części świata, krajów i miast mają w 2. przypadku liczby pojedynczej końcówkę *s*. — Inne przypadki nie zmieniają się.

II. Jeżeli przed imieniem własnym stoi tytuł bez rodzajnika, wówczas odmienia się tylko imię własne: *die Regierung König Friedrichs* panowanie króla Fryderyka; jeżeli przed tytułem stoi rodzajnik, wówczas odmienia się tylko tytuł: *die Regierung des Königs Friedrich*.

1. Uwaga. Dla uniknięcia dwuznaczności można przed 2., 3. i 4. przypadkiem imion własnych położyć rodzajnik.

2. Uwaga. Imiona własne, przed którymi stoi rodzajnik albo zaimek, nie przybierają żadnych końcówek.

3. Uwaga. Imiona własne, zakończone na *s*, zwłaszcza pochodzące z języka łacińskiego i greckiego, odmieniają się zwyczajnie we wszystkich przypadkach z rodzajnikiem; 2. przypadek można ponadto oznaczyć zapomocą apostrofu (*'*) bez rodzajnika: 1. *Sokrates*, 2. *des Sokrates* (albo: *Sokrates'*), 3. *dem Sokrates*, 4. *den Sokrates*.

4. Uwaga. Przy nazwach krajów i miast opisuje się zwykle 2. przypadek przez *von*. Dzieje się to zawsze w tytułach i przy nazwach, zakończonych na spółgłoskę syczącą: *der Kaiser von Österreich* cesarz Austrii, *die Umgebung von Florenz* okolica Florencyi.

5. Uwaga. Z dwóch lub więcej imion własnych, następujących po sobie i należących do jednej i tej samej osoby, odmienia się tylko ostatnie: *die Regierung Kaiser Franz Josephs* panowanie cesarza Franciszka Józefa.

6. Uwaga. Przydomek, następujący po imieniu własnym, zawsze się odmienia: *König Friedrich der Grosse*, *König Fried-*

richs des Grossen, König Friedrich dem Grossen, König Friedrich den Grossen.

7. Uwaga: Rzeczowniki jak: Fürst, Graf, König, Direktor itd. użyte jako tytuł przed imieniem własnym nie odmieniają się; odmieniają się zaś, jeżeli oznaczają zawód, stanowisko, zajęcie danej osoby: Mit Fürst Bismarck i Mit dem Fürsten Bismarck.

8. Uwaga. Herr jako tytuł zawsze się odmienia: des Herrn Schmidt, Herrn Schmiats, des Herrn Professors.

9. Uwaga. Imiona własne, które zawsze przybierają rodzajnik (zob. § 5 uw. 2) odmieniają się tak, jak inne rzeczowniki: der Rhein Ren, des Rhein(e)s, dem Rhein(e), den Rhein.

10. Uwaga. 1. Jesus Christus, 2. Jesu Christi, 3. Jesu Christo, 4. Jesum Christum. — 1. Petrus Piotr, 2. Petri, 3. Petro, 4. Petrum. — Tak odmienia się też Paulus Paweł.

§ 15. Nieregularność w odmianie rzeczowników.

a) Niektóre rzeczowniki męskie i nijakie odmieniają się w liczbie pojedynczej mocno, w liczbie mnogiej zaś słabo, n. p.: der Strahl promień, des Strahles, l. mnoga die Strahlen; das Auge oko, des Auges, l. mnoga die Augen. Podobnie der Staat państwo, der See jezioro, der Stachel kolec, das Bett łóżko, das Ohr ucho, das Insekt owad, das Interesse interes i t. d.

Uwaga. Der Bauer chłop i der Nachbar sąsiad odmieniają się w l. poj. słabo lub mocno, w liczbie mnogiej tylko słabo.

b) Mocną odmianę w liczbie pojedynczej, słabą zaś w liczbie mnogiej mają liczne rzeczowniki męskie, pochodzące z obcych języków, zwłaszcza zakończone w l. przypadku liczby pojedynczej na nieakcentowane or, np.: der Professor, des Professors, l. mnoga die Professoren profesor, ale der Major — die Majore. (Podobnie der Konsul — die Konsulen i t. d.) — Tak też odmieniają się rzeczowniki nijakie, pochodzące z obcych języków, zakończone na (i)um i ma, n. p.: das Individuum indywiduum, des Individuums, l. mnoga die Individuen, das Gymnasium gimnazyum, des Gymnasiums, l. mn. die Gymnasien, das Thema temat, des Themas, l. mn.

die Themen. — Niektóre nijakie na *al* i *ip* mają w liczbie mnogiej *ien*, n. p.: das Kapital kapitał, des Kapitals, l. mn. die Kapitalien; das Prinzip zasada, des Prinzips, l. mn. die Prinzipien.

c) Niektóre rzeczowniki, pochodzące z języka francuskiego, otrzymują w liczbie mnogiej końcówkę *s*, n. p. der Chef, szef, die Chefs, der Portier portyer, die Portiers.

1. Uwaga. Używa się także (swobodnie) liczby mnogiej zakończonej na *s* w rzeczownikach, jak: die Jungens (zam.: Jungen) chłopcy, die Mädels (zam.: Mädchen) i inne.

2. Uwaga. Zapomocą *s* tworzymy liczbę mnogą imienia rodzinnego, chcąc w ten sposób oznaczyć wszystkich członków danej rodziny. Ich war bei Schmidts byłem u Schmidtów (u rodziny Schmidtów).

d) Rzeczowniki męskie: der Friede pokój, der Funke iskra, der Gedanke myśl, der Glaube wiara, der Haufe kupa, der Name imię, der Same nasienie, der Wille wola mają w 2. przypadku liczby pojedynczej *ns*; das Herz serce ma w 2. przyp. l. poj. *ens*. Zresztą mają te rzeczowniki we wszystkich innych przypadkach końcówkę *n*. — Der Buchstabe litera ma w 2. przyp. l. pojed. *n* lub *ns*, zresztą we wszystkich przypadkach *n*.

e) Rzeczowniki złożone z *-mann*, oznaczające stan lub klasę pewnych osób, mają w liczbie mnogiej formę złożoną z *-leute*, n. p.: der Kaufmann, die Kaufleute kupiec; der Landmann, die Landleute wieśniak.

f) Niektóre rzeczowniki zmieniają ze znaczeniem i formę liczby mnogiej; n. p.: die Bank ławka, l. mn. die Bänke ławki — die Bank bank, l. mn. die Banken banki; das Band wstążka, l. mn. die Bänder wstążki — das Band węzeł, l. mn. die Bande węzły i t. d. —

§ 16. a) Rzeczowniki męskie i nijakie, wyrażające miarę, wagę lub ilość, nie odmieniają się po liczebnikach: zwei Glas (nie: Gläser) dwie szklanki, fünf Kilogramm (nie Kilogramme) pięć

kilogramów, drei Paar, (nie Paare) trzy pary, vier Dutzend (nie Dutzende) trzy tuziny i t. d. — Natomiast: zwei Schalen (liczba mnoga) dwie filizanki (bo die Schale jest rodzaju żeńskiego).

b) Nie odmieniają się również rzeczowniki tworzywne po wyrazach, oznaczających miarę, wagę lub ilość: ein Glas Wasser (nie Wassers) szklanka wody, zwei Liter Wein (nie Weins) dwie litry wina. — Jeżeli przy rzeczowniku tworzywnym stoi przydawka (zaimek lub przymiotnik), rzeczownik tworzywny kładzie się w 2. przyp.: ein Liter guten Weines.

§ 17. a) Rzeczownik jako orzeczenie stoi w języku niemieckim zawsze w przypadku pierwszym (w polskim kładziemy przypadek szósty) zwykle z rodzajnikiem nieoznaczonym: der Storch ist ein Vogel (*1. przyp.*) bocian jest ptakiem (*6. przyp.*)

b) Po przeczeniu stoi w języku niemieckim przedmiot w przypadku czwartym (a nie jak w jęz. polskim w 2. przypadku): ich lese das Buch czytam książkę, ich lese das Buch nicht nie czytam książki.

c) Polski przypadek piąty wyrażamy w języku niemieckim przez przypadek pierwszy, opuszczając przy nim rodzajnik i oddzielając go od reszty zdania przecinkiem.

§ 18. Jeżeli w zdaniu jest kilka podmiotów, zapamiętać należy następujące reguły co do formy orzeczenia:

a) Orzeczenie (czasownik) stoi w liczbie mnogiej, jeżeli podmioty połączone są zapomocą und, albo następują po sobie bez spójnika: der Löwe und der Tiger sind Katzen. Der Löwe, der Tiger, der Wolf sind Raubtiere.

b) Jeżeli podmiotami są zaimki osobiste, to osoba pierwsza ma pierwszeństwo przed drugą, a druga przed trzecią: Ich und du (wir) kamen (nie

[ihr] kamet) zu gleicher Zeit an. — Du und er (ihr) seid Zeugen.

c) Przy 2 podmiotach w liczbie pojedynczej, połączonych zapomocą: sowohl... als auch (tak... jako i), weder... noch (ani... ani), entweder... oder (albo... albo), teils... teils (częścią... częścią) stoi orzeczenie (czasownik) w liczbie pojedynczej: Sowohl er als auch sie war zugegen (obecny).

Uwaga. Po rzeczownikach zbiorowych, użytych w liczbie pojedynczej, (jak: die Schar zastęp, die Menge tłum, die Anzahl ilość, das Dutzend tuzin i t. d.) może orzeczenie czasownikowe stać w liczbie mnogiej: Es waren dort eine Menge Menschen.

2. Przymiotnik.

§ 19. Odmiana przymiotnika.

Przymiotnik niemiecki posiada formę **nieodmienną** (gut) i formy **odmienne** (guter, gute, gutes i t. d.)

a) Formy nieodmiennej używa się, gdy przymiotnik jest orzeczeniem: der Vater ist **gut** ojciec jest dobry, die Mutter ist **gut** matka jest dobra, das Kind ist **gut** dziecko jest dobre, die Eltern sind **gut** rodzice są dobrzy. Forma nieodmienna przymiotnika służy także jako **przysłówek**: der Schüler schreibt **gut** uczeń pisze dobrze.

b) Przymiotnik, użyty jako przydawka, jest formą **odmienną** i kładzie się (po rodzajniku) bezpośrednio przed rzeczownikiem, do którego należy.

Formy odmienne kończą się rozmaicie; zależy to od tego, czy przymiotnika używamy z rodzajnikiem określonym, czy nieokreślonym, czy też bez rodzajnika

c) Przymiotnik, przed którym wogóle niema rodzajnika, przyjmuje we wszystkich przypadkach końcówki rodzajnika oznaczonego (*zob.*: grupa I).

d) Przymiotnik, przed którym stoi rodzajnik oznaczony lub zaimek, odmieniający się jak rodzajnik oznaczony (dieser, jener, jeder itd), ma we wszys-

tkich trzech rodzajach w 1. przypadku liczby pojed. końcówkę e; końcówkę e ma także 4. przyp. l. pojed. w rodzaju żeńskim i nijakim. Wszystkie inne przypadki w l. pojedynczej i mnogiej mają końcówkę en (zob.: grupa II).

Grupa I.

L. pojed.	1. guter Vater	gute Mutter	gutes Kind
	2. gutes Vaters	guter Mutter	gutes Kindes
	3. gutem Vater	guter Mutter	gutem Kinde
	4. guten Vater	gute Mutter	gutes Kind
L. mnoga	1. gute Väter, Mütter, Kinder		
	2. guter Väter, Mütter, Kinder		
	3. guten Vätern, Müttern, Kindern		
	4. gute Väter, Mütter, Kinder		

Grupa II.

L. pojed.	1. der gute Vater	die gute Mutter	das gute Kind
	2. des guten Vaters	der guten Mutter	des guten Kindes
	3. dem guten Vater	der guten Mutter	dem guten Kinde
	4. denguten Vater	die gute Mutter	das gute Kind
L. mnoga	1. die guten Väter, Mütter, Kinder		
	2. der guten Väter, Mütter, Kinder		
	3. den guten Vätern, Müttern, Kindern		
	4. die guten Väter, Mütter, Kinder		

1. Uwaga. W grupie I. w 2. przyp. l. pojed. na rodzaj męski i nijaki może przymiotnik mieć także końcówkę en, jeżeli rzeczownik dodany do przymiotnika odmienia się moc o (t. zn. jeżeli ma w 2. przyp. s); zatem: gutes Mannes albo guten Manes, gutes Kindes albo guten Kindes; ale: gutes Knaben.

2. Uwaga. Według grupy II. odmieniają się także przymiotniki i imiesłowy, użyte jako rzeczowniki: der Reiche bogacz (przym. reich), der (die) Deutsche Niemiec, Niemka (przym. deutsch), das Schöne piękno (przym. schön), der Gelehrte uczony (imiesł. gelehrt), der Gefangene jeńiec (imiesłów gefangen), der Geistliche duchowny (przym. geistlich), der Gesandte poseł (imiesł. gesandt):

l. poj.: *der Reiche, des Reichen, dem Reichen, den Reichen*;
 l. mn.: *die Reichen, der Reichen, den Reichen, die Reichen*. —
 Z rodzajnikiem nieoznaczonym rzeczowniki takie w l. przyp.
 liczby pojedynczej opiewają: *ein Deutscher, ein Gelehrter i t. d.*
 Inne przypadki mają końcówkę *n*: *eines Deutschen, eines Geistlichen, eines Gelehrten, einem Gelehrten, einen Gelehrten*. — Tu
 należą także rzeczowniki jak: *der Beamte* — ein Beamter (także
 ein Beamte) urzędnik, *der Bediente* — ein Bedienter służący,
der Reisende — ein Reisender podróżny i t. d.

3. Uwaga. Podobnie odmieniają się zaimki wskazujące
derjenige i derselbe (zob. § 24c.)

e) Przymiotnik, przed którym stoi rodzajnik nieoznaczony, lub zaimek dzierżawczy *mein, dein, sein* i t. d., lub też zaimek *kein*, odmienia się według następującej grupy III:

Grupa III.

L. pojed.	1. ein guter Vater	eine gute Mutter	ein gutes Kind
	2. eines guten Vaters	einer guten Mutter	eines guten Kindes
	3. einem guten Vater	einer guten Mutter	einem guten Kinde
	4. einen guten Vater	eine gute Mutter	ein gutes Kind
L. mnoga	a) jeżeli w liczbie pojed. poprzedzał przymiotnik rodzajnik nieoznaczony, tworzy się liczbę mnogą jak w grupie I.		
	b) jeżeli w liczbie pojed. poprzedzał przymiotnik zaimek dzierżawczy lub <i>kein</i> , tworzy się liczbę mnogą jak w grupie II.		

f) Jeżeli kilka przymiotników stoi przed rzeczownikiem, to wszystkie odmieniają się jak przymiotnik pierwszy: *der gute, kluge Vater*; *des guten, klugen Vaters* itd.; *eine gute, kluge Mutter*; *einer guten, klugen Mutter* itd.; *ein gutes, kluges Kind*; *eines guten, klugen Kindes* itd.

Uwaga. Dwa przymiotniki oddziela się przecinkiem, jeżeli je można połączyć zapomocą *und*: *grosser, unermüdlicher (nie-strudzony) Fleiss*. Tu oba przymiotniki są równoważnościowe. *Ale: grosser deutscher Fleiss*. Tu przymiotnik *deutscher* tworzy z rzeczownikiem *Fleiss* jedno pojęcie.

g) Zapamiętać należy formy w l. i 4. przypadku liczby mnogiej: *diese, jene, meine, deine...*, *solche, welche, alle, sämtliche* (wszyscy),

keine grossen Männer (według grupy II). Natomiast: einige, wenige, manche, viele, mehrere, andere grosse Männer (według grupy I.; według tej grupy i inne przypadki).

§ 20. Stopniowanie przymiotników.

a) Stopień wyższy i najwyższy tworzymy, dodając do nieodmiennej formy przymiotnika końcówki: dla stopnia wyższego er (tief, głęboki tiefer; breit, szeroki, breiter); dla stopnia najwyższego st lub est (tiefst, breitest). Są to formy nieodmienne stopnia wyższego i najwyższego; z nich urabiają się formy odmienne tak samo jak formy odmienne stopnia pierwszego, zatem: der breitere, ein breiterer, breiterer, der breiteste i t. d.

1. Uwaga. Jeżeli przymiotnik jest orzeczeniem, stopień najwyższy tworzy się zwyczajnie za pomocą końcówki (e)sten z przyimkiem am: am tiefsten, am breitesten (zob. § 20 d.)

2. Uwaga. W przymiotnikach zakończonych na el wypada e przed końcówkami w stopniu pierwszym i w stopniu wyższym: edel, der (die, das) edle itd.; stopień wyższy: edl-er itd.

3. Uwaga: W porównaniach kładzie się po stopniu pierwszym wie, po stopniu wyższym als albo denn; ich bin so gross wie mein Bruder jestem tak wielki jak mój brat; ich bin grösser als mein Bruder jestem wyższy od mego brata.

4. Uwaga. Przy odmiennej formie stopnia najwyższego stoi zawsze rodzajnik oznaczony: der schönste Baum najpiękniejsze drzewo.

5. Uwaga. Stopień najwyższy wzmocnić jeszcze można za pomocą słówka aller: am allerstärksten najsilniej, der allerstärkste najsilniejszy.

b) Przeważna część przymiotników o samogłoskach a, o, u przegłasza je przy stopniowaniu na ä, ö, ü: warm, wärmer, wärmst; grob, gröber, gröbst; klug, klüger, klügst.

c) Nieregularnie stopniują się:

- 1) groß wielki, größer, größt
- 2) gut, dobry, besser, best
- 3) hoch, wysoki, höher, höchst

4) nahe, bliski, näher, nächst

5) viel, viele, mehr, meist

Uwaga: hoch z rodzajnikiem brzmi: der hohe.

d) Nieodmienna forma przymiotnika ma znaczenie przysłówka: schön pięknie, tief głęboko, breit szeroko, freundlich uprzejmie. Jego stopień wyższy ma końcówkę er: schöner piękniej, tiefer głębiej, breiter szerzej, freundlicher uprzejmiej. Stopień najwyższy ma końcówkę sten z przyimkiem am: am schönsten najpiękniej; albo końcówkę st lub stens: freundlich-st najuprzejmiej, schönstens najpiękniej; albo końcówkę ste z auf das (aufs): auf das (aufs) schönste, auf das (aufs) freundlichste (*zob.* § 20a uw. 1.)

Nieregularnie stopniują się przysłówki gern chętnie, lieber, am liebsten; bald wkrótce, wcześniej, eher, am ehesten; viel wiele, mehr, am meisten.

3. Zaimek.

§ 21. Zaimek osobisty.

O s o b a						
		pierwsza	druga	trzecia		
				r. męski	r. żeński	r. nijaki
L. pojed.	1. ich ja	du ty	er on	sie ona	es ono	
	2. meiner mnie	deiner ciebie	seiner jego	ihrer jej	seiner jego	
	3. mir mnie, mi	dir tobie	ihm (je)mu	ihr jej	ihm (je)mu	
	4. mich mnie	dich ciebie	ihn (je)go	sie ją	es ono	
L. mnoga	1. wir my	ihr wy	sie oni, one			
	3. unser nas	euer was	ihrer ich			
	3. uns nam	euch wam	ihnen im			
	4. uns nas	euch was	sie, ich, je			

1. *Uwaga.* Przy czasowniku musi zawsze stać podmiot, więc przy 1. i 2. osobie odnośny zaimek, przy 3. zaś osobie, albo zaimek albo rzeczownik. Polak mówi *jestem, jesteś, jest*; Niemiec zaś *Ich bin, ja jestem* itd. *Die Mutter kam nach Hause; sie rief den Sohn...* matka przyszła do domu; zawołała syna....

2. *Uwaga.* Zaimkiem osobistym 3. osoby l. pojedynczej jest także nieokreślne *man* ktoś, mające tylko ten jeden przypa-

dek: man schreibt ktoś pisze, *pisze się, piszą, man schrieb* pisał, *man hat geschrieben* napisał, *man wird schreiben* napisze się.

3. Uwaga. Zaimki osobowe stoją często i zamiast rzeczy (nie tylko zamiast osoby). Formy *ihm, ihn, ihr, ihnen, sie* w odniesieniu do rzeczy nie mogą być nigdy użyte w połączeniu z przyimkiem. Używa się wówczas tak zwanych przysłówków zaimkowych z *da-* lub *dar-* z odpowiednim przyimkiem: *darum, dafür, darin* itd. Użyć można też zaimka wskazującego *derselbe, dieselbe, dasselbe*: *Verkaufe mir dein Buch; ich gebe dir dafür...* (rzadziej: *für dasselbe*) sprzedaj mi swą książkę; daję ci za nią... *Das Glas ist unrein: ich trinke nicht daraus* szklanka jest brudna; nie piję z niej. — Zaimek *es* nie może być nigdy użyty z przyimkiem ani w odniesieniu do rzeczy ani w odniesieniu do osoby (nie: *auf es*: tylko *darauf* albo *auf dasselbe*).

4. Uwaga. Zamiast form *meiner, deiner, seiner* używa się czasem form skróconych *mein, dein, sein*.

5. Uwaga. W przemówieniach oddaje się polskie *Pan—Panowie, Pani—Panie, Państwo* przez zaimek osobowy 3. osoby liczby mnogiej i pisze się go wtedy wielką literą: *Sie*. *Wo wohnen Sie? Gdzie Pan (Pani) mieszkasz? Gdzie Panowie (Panie, Państwo) mieszkacie?* (zob. także § 23c); 2. przyp. do *Sie*: *Ihrer Pana—Panów, Pani—Pań*; 3. przyp. *Ihnen*; 4. przyp. *Sie*.

§ 22. Zaimek zwrotny.

Jeżeli czynność wyrażona czasownikiem odnosi się do podmiotu, wówczas używamy zaimka zwrotnego. W języku polskim brzmi on zawsze *siebie, sobie, się*. W języku niemieckim zaś zaimek zwrotny musi się co do osoby zgadzać z podmiotem. Jeżeli podmiot jest w pierwszej lub drugiej osobie, oddaje się polskie *siebie, sobie, się* przez odnośny zaimek osobisty; w trzeciej zaś osobie 1. poj. i mnogiej używa się właściwego zaimka zwrotnego *sich* (dla 3. i 4. przyp.): *ich freue mich* cieszę się, *du freust dich* cieszysz się, *er (sie, es), freut sich* cieszy się, *wir freuen uns* cieszymy się, *ihr freut euch* cieszycie się, *sie freuen sich* cieszą się.

§ 23. Zaimek dzierżawczy.

kładzie się przed rzeczownikiem. (W poezji także po rzeczowniku bez końcówki przypadka: *o liebste Mutter mein!*)

- a) mein, meine, mein mój, moja, moje;
 dein, deine, dein twój, twoja, twoje;
 sein, seine, sein jego } swój, swoja, swoje;
 ihr, ihre, ihr, jej }
 unser, unsere, unser nasz, nasza, nasze;
 euer, euere, euer wasz, wasza, wasze;
 ihr, ihre, ihr ich; swój swoja, swoje.

Odmieniają się one w l. pojedynczej jak rodzajnik nieoznaczony, w liczbie mnogiej zaś jak rodzajnik oznaczony; zatem:

<i>L. pojedyncza:</i>		
r. męski	r. żeński	r. nijaki
1. mein	meine	mein
2. meines	meiner	meines
3. meinem	meiner	meinem
4. meinen	meine	mein
<i>L. mnoga: wszystkie rodzaje</i>		
1. meine		
2. meiner		
3. meinen		
4. meine		

b) Polskie: swój, swoja, swoje oddaje się w jęz. niemieckim stosownie do rodzaju, osoby i liczby przez odpowiedni zaimek dzierżawczy, zatem: przez mein, meine, mein, jeżeli odnosi się do 1. osoby l. poj.; przez unser, unsere, unser, jeżeli odnosi się do 1. osoby l. mnogiej; przez dein, deine, dein jeżeli odnosi się do 2. osoby l. poj.; przez euer, euere, euer jeżeli odnosi się do 2. osoby l. mnogiej; przez sein, seine sein, jeżeli odnosi się do 3. osoby l. poj. rodzaju męskiego i nijakiego; przez ihr, ihre, ihr jeżeli odnosi się do 3. osoby l. poj. rodzaju żeńskiego, albo do 3. osoby l. mnogiej na wszystkie trzy rodzaje.

Liczba pojedyncza:

1. os. ich habe **mein** Buch mam **swoją** książkę
2. „ du hast **dein** Buch masz **swoją** „
3. „ r. m. { er hat **sein** Buch }
r. ż. { sie hat **ihr** Buch } ma **swoją** książkę
r. n. { es hat **sein** Buch }

Liczba mnoga:

1. os. wir haben **unser** Buch mamy **swoją** książkę
2. „ ihr habet **euer** Buch macie **swoją** „
3. „ sie haben **ihr** Buch mają **swoją** „

c) W przemówieniach oddaje się polskie: **Pański, Pańskie** przez zaimek dzierżawczy 3. os.: **Ihr, Ihre, Ihr**, i pisze się go wtedy wielką literą: ich habe **Ihr** Buch mam **Pańską** książkę (*zob. także § 21 uw. 5*).

d) Zaimków dzierżawczych użyć można także bez rzeczownika, jeżeli odnoszą się do rzeczownika wymienionego już w zdaniu; w połączeniu z rodzajnikiem mają one wtedy zwyczajnie formę zakończoną na **ig**: **der, die, das** **meine** albo: **der, die, das** **meinige** **mój, moja, moje** i odmieniają się słabo: **des** **meinigen** i t. d.; bez rodzajnika mają one w 1. przyp. 1. pojed. rodzaju męskiego i nijakiego końcówkę **er** i **es**. **meiner, meine, meines** i odmieniają się zresztą jak każdy zaimek dzierżawczy: **Dein** Hut ist **schöner** als **meiner** (*albo: der* **meine**, *albo* **der** **meinige**).

§ 24. Zaimki wskazujące.

der, die, das*) } **ten, ta, to;**
dieser, diese, dieses }
jener, jene, jenes ów, owa, owo;
derjenige, diejenige, dasjenige ten, ta, to;
derselbe, dieselbe, dasselbe ten sam, ta sama,
 to samo;
solches, solche, solches taki, taka, takie.

a) **der, die, das** — jako zaimek wskazujący — odmienia się, jeżeli przed nim stoi rzeczownik, tak

*) **der, die, das** jako zaimek wskazujący wymawia się z **na-**ckiem (jako rodzajnik jest nieakcentowane).

jak rodzajnik oznaczony. Bez rzeczownika atoli różni się w odmianie od rodzajnika oznaczonego tem, że w 2. przyp. liczby pojed. ma **dessen** na rodzaj męski i nijaki, a **deren** na r. żeński; 2. przyp. l. mnogiej opiewa **derer** albo **deren**, a 3. przyp. l. mn. **denen**. **Derer** w 2. przyp. l. mn. używa się, jeżeli następuje zdanie względne, np.: *die Bitten derer, die (= welche) unglücklich sind* prośby tych, którzy są nieszczęśliwi; gdy zaś zaimek wskazuje na rzeczownik, o którym już była mowa, kładziemy **deren**: *Haben Sie viele Häuser? Ich habe deren fünf.* Czy ma pan wiele domów? Mam ich pięć.

1. Uwaga. Zamiast zaimków dzierżawczych *sein, seine, sein* jego i *ihr, ihre, ihr* jej użyć należy form zaimka wskazującego **dessen** i **deren**, jeżeli powstaje dwuznaczność. N. p.: *Ojciec poszedł do lekarza, bo jego syn był chory = der Vater ging zum Arzte, denn sein Sohn war krank* (to znaczy: syn ojca); *der Vater ging zum Arzte, denn dessen Sohn war krank* (to znaczy: syn lekarza).

2. Uwaga: Zaimek wskazujący *das* nie może być nigdy użyty z przyimkiem. Zastępuje się te formy przysłówkami zaimkowymi z *da-* lub *dar-* z odpowiednim przyimkiem: *dadurch* przez to, *dafür* za to, *daraus* z tego, *darin* w tem, *darüber* z tego i t. d.

b) **dieser, diese, dieses; jener, jene, jenes; solcher, solche, solches** odmieniają się jak zaimek oznaczony. — Jednak **solcher** w połączeniu z rodzajnikiem nieoznaczonym odmienia się słabo: *ein solcher, eine solche, ein solches*; 2. przyp.: *eines solchen, einer solchen, einem solchen* itd.

1. Uwaga: Zamiast *dieses* używa się też formy **dies**.

2. Uwaga: *dieser, diese, dieses* nie należy użyć, jeżeli po zaimku wskazującym następuje zdanie względne. Używa się wówczas zaimków wskazujących *der, die, das; derjenige; jener*.

3. Uwaga: Przed rodzajnikiem nieoznaczonym albo przed przymiotnikiem kładziemy nieodmienne **solch: solch einem Menschen!** takiemu człowiekowi.

4. Uwaga: Takl jako orzeczenie oddaje się przez *so: so war er immer* takim on był zawsze (zob.: § 26 uw. 1.)

c) **derjenige, diejenige, dasjenige i derselbe, dieselbe, dasselbe** odmieniają obie części złożenia:

der jak rodzajnik i jenige względnie selbe słabo; zatem desjenigen, derjenigen, desjenigen; desselben, derselben, demjenigen, derjenigen, demjenigen; demselben, derselben, demselben; denjenigen, diejenige, dasjenige; denselben, dieselbe, dasselbe; l. mn.: diejenigen, dieselben itd. (zob. § 19d uw. 3).

1. Uwaga: jeden i ten sam znaczy: ein und derselbe, ein und dieselbe, ein und dasselbe; ein odmienia się lub też pozostaje we wszystkich przypadkach niezmienione.

2. Uwaga: Zaimkiem wskazującym jest także selbst, selber sam (a nie kto inny); jest nieodmienne i stoi zawsze po wyrażeniu, do którego należy: ich selbst war da sam (osobiście tu byłem. (Selbst przed wyrażeniem, do którego należy, znaczy: nawet.)

§ 25. Zaimek względny.

welcher, welche, welches }
der, die, das } który, która które

Liczba pojedyncza:		
r. męski	r. żeński	r. nijaki
1. welcher, der	welche, die	welches, das
2. dessen	deren	dessen
3. welchem, dem	welcher, der	welchem, dem
4. welchen, den	welche, die	welches, das
L. mnoga:		
1. welche, die		
2. deren		
3. welchen, denen		
4. welche, die		

1. Uwaga: Zaimkiem względnym jest także wer — was kto — co, odmieniający się jak zaimek pytajny (§ 26).

2. Uwaga: Zaimek względny was może odnosić się tylko do całego zdania i do nijakiej formy zaimka lub przymiotnika: N. p.: Er las fleissig, was mir sehr gefiel (czytał pilnie, co mi się bardzo podobało); lub: Er las alles, was ihm gefiel (czytał wszystko, co mu się podobało). Ale: Er las

ein Buch, das mir gefiel (czytał książkę, która mi się podobała).

3. Uwaga: *Der, die, das* jest częściej używane niż *welcher*. Tylko *der, die, das* można użyć, jeżeli zaimek względny odnosi się do zaimka osobistego pierwszej lub drugiej osoby.

4. Uwaga: Zdanie, zaczynające się zaimkiem względnym, jest zdaniem pobocznym.

§ 26. Zaimek pytajny.

Wer? was? kto? co?
welcher? welche? welches? który? która? które?
was für ein? was für eine? was für ein? jaki?
jaka? jakie?

r. żeński i męski	r. nijaki
1. wer?	was?
2. wessen (wes)?	wessen (wes)?
3. wem?	wem?
4. wen?	was?

L. pojedyncza	r. męski	r. żeński	r. nijaki	L. mnoga
	welcher?	welche?	welches?	welche?
	welches?	welcher?	welches?	welcher?
	welchem?	welcher?	welchem?	welchen?
	welchen?	welche?	welches?	welche?

W *was für ein* odmienia się tylko rodzajnik nieoznaczony; liczba mnoga tego zaimka pytajnego opiewa zatem: *was für...?*

1. Uwaga: Zaimek pytajny *was?* nie może być nigdy użyty z przyimkiem. Zastępuje się te formy przez przysłówki zaimkowe z *wo-* lub *wor-* z odpowiednim przyimkiem: *wodurch? przez co?* (nie: *durch was*), *wofür? za co?* (nie: *für was*), *woraus? z czego?* *worin? w czym?* i t. d.

2. Uwaga: *Jaki jako* orzeczenie oddaje się przez *wie*: *wie war das Ende? jaki był koniec?* (zob. § 24 b. uw. 4.)

3. Uwaga: *Welcher, welche, welches* traci końcówkę przed rodzajnikiem nieoznaczonym: *co za człowiek — welch ein Mensch*. Podobnie w zdaniu wykrzyknikowym: *welch reizende Gegend! co za cudowna okolica!*

4. Uwaga: Gdy *was für ein* stoi bez rzeczownika, to *ein* przyjmuje końcówki. *Ein Herr ist gekommen. Was für elner?*

5. Uwaga: *Kto to? co to? znaczy: wer ist es? was ist es?*

§ 27. Zaimek nieokreślony.

a) **Jeder, jede, jedes** każdy, każda, każde używane tylko w l. pojed.; **mancher, manche, manches** niektórzy, niektóra, niektóre, niejeden; **aller, alle, alles** wszystkich; **keiner, keine, keines** żaden, żadna, żadne; ponadto **einige** i **etliche** kilka, używane tylko w l. mnogiej, odmieniają się jak rodzajnik oznaczony.

1. Uwaga: *Przed przymiotnikiem kładziemy nieodmienne manch: manch schöne Erinnerung niejedno piękne wspomnienie.*

2. Uwaga: *Keiner* przed rzeczownikiem traci końcówkę w l. przyp. l. pojed. na rodzaj męski i w l. i 4. przyp. l. poj. na r. nijaki: *kein Schüler* żaden uczeń, *kein Buch* żadna książka, *keine* żadną książkę; podobnie *einer* ktoś, pewien i *irgend einer* (irgend eine, irgend ein) jakikolwiek, ktobądź.

3. Uwaga: *Aller, alle, alles* przed rodzajnikiem lub zaimkiem traci końcówkę i jest nieodmienne; opiewa zatem dla wszystkich przypadków *all* (*all das Geld, all sein Gut, all den Menschen*).

b) **Jemand** każdy i **niemand** nikt mają w 2. przyp. końcówkę **s** lub **es**; przypadek 3. i 4. brzmi jak pierwszy, albo otrzymuje końcówkę **em** (w 3. przyp.) i **en** (w 4. przyp.) — **Jedermann** każdy ma w 2. przyp. końcówkę **s**. Te trzy zaimki posiadają tylko liczbę pojedynczą i jedną formę na wszystkie rodzaje.

4. Liczebnik.

§ 28.

A) Liczebniki główne (na pytanie ile? wie viel?)

1 eins; einer, eine, eines

2 zwei

3 drei

4 vier

5 fünf

6 sechs

7 sieben

B) Liczebniki porządkowe (na pytanie który? która? które? der, die, das wie-vielte?)

der (die, das) erste (erster, erste, erstes) pierwszy

der zweite

der dritte

der vierte

der fünfte

der sechste

der siebente

8 acht	der achte	
9 neun	der neunte	
10 zehn	der zehnte	
11 elf	der elfte	
12 zwölf	der zwölfte	
13 dreizehn		
14 vierzehn		
15 fünfzehn		
16 sechzehn		
17 siebzehn		
18 achtzehn		
19 neunzehn		
20 zwanzig		der zwanzigste
21 einundzwanzig (jeden i dwadzieścia)		der einundzwanzigste
22 zweiundzwanzig itd.		der zweiundzwanzigste
30 dreißig		der dreißigste
31 einunddreißig itd.		der einunddreißigste
40 vierzig	der vierzigste	
41 einundvierzig itd.	der einundvierzigste	
50 fünfzig	der fünfzigste	
60 sechzig	der sechzigste	
70 siebzig	}	
80 achtzig		i t. d.
90 neunzig		
100 hundert	der hundertste	
101 hundert(und)eins itd.	der hundert(und)erste	
120 hundertzwanzig itd.	der hundertzwanzigste	
200 zweihundert	der zweihundertste	
300 dreihundert	}	
400 vierhundert		i t. d.
1000 tausend		der tausendste
1916 tausend neunhundert sechzehn	der tausend neunhundert sechzehnte	
2000 zweitausend	der zweitausendste	
100 000 hunderttausend	der hunderttausendste	
1 000 000 eine (die) Million	der millionste	

1. Uwaga: Eins używa się tylko przy liczeniu.

2. Uwaga: Przed rzeczownikiem stoi ein (nie: einer, eines): ein Knabe jeden chłopiec; zresztą odmienia się jak

rodzajnik nieoznaczony. — Jeżeli przed ein stoi zaimek wskazujący (n. p. dieser), wówczas ein odmienia się słabo: dieser eine Baum, dieses einen Baumes i t. d.

3. Uwaga: Poczawszy od zwei oznaczają liczebniki liczbę mnogą; rzeczowniki więc, do których należą, muszą być również w liczbie mnogiej.

4. Uwaga. Wszystkie przypadki liczebników głównych są równe; tylko zwei i drei tworzą 2. przypadek także zweler, dreier, a 3. przypadek zweien, dreien.

5. Uwaga: Liczebników głównych używa się w jęz. niemieckim częściej niż w polskim; mianowicie: dla oznaczenia godziny: es ist fünf Uhr jest pięta (w polskim liczebnik porządkowy) godzina; dla oznaczenia roku: im Jahre eintausendachthundert dreiundsechzig w roku tysiąc ośmset sześćdziesiątym trzecim. Podobnie oznacza się liczbę i stronę książki: Zahl sieben liczba siódma; Seite dreißig strona trzydziesta.

6. Uwaga: Zamiast n. p. tausendfünfhundertvierzig można użyć formy fünfzehnhundertvierzig.

7. Uwaga: Kiedy mowa tylko o dwóch osobach lub rzeczach, używa się: der (die, das) eine (lub: erste) — der (die das) andere.

8. Uwaga: beide obaj, oboje, oba odmienia się: 2. beider 3. beiden, 4. beide; z rodzajnikiem lub zaimkiem odmienia się słabo: die (meine) beiden, der (meiner) heiden i t. d.

9. Uwaga: Przysłowki liczbowe viel (wiele) i wenig (mało) wyrażają większą lub mniejszą ilość nierozdzielnego przedmiotu: viel Brot wiele chleba, wenig Menschen mało ludzi. Odróżnić od nich należy przymiotniki viele i wenige (odmieniające się jak rodzajnik oznaczony), oznaczające większą lub mniejszą ilość oddzielnych części całości: viele Brote wiele chlebów, viele Menschen wielu ludzi.

10. Uwaga: Liczebniki porządkowe odmieniają się jak przymiotniki.

C) Z liczebników głównych tworzą się:

1) liczebniki gatunkowe (na pytanie wie vielerlei? iloraki?), dodając do liczebników głównych końcówkę erlei: einerlei jednoraki, jednaki, zweierlei i t. d.

2) liczebniki wielokrotne (na pytanie wie vielfach? ilekrotny?), dodając do liczebników gł. końcówkę fach lub fältig: einfach pojedynczy, zehnfach

dziesięciokrotny, hundertfach, hundertfältig stokrotny i t. d.

3) liczebniki podziałowe, kładąc je przed liczebnikiem głównym: je zwei, je drei, je zehn po dwóch (dwa), po (trzech) trzy, po dziesięciu (dziesięć) i t. d.

4) liczebniki mnożne, dodając do liczebników głównych końcówkę **mal**: einmal raz, zweimal dwa razy, hundertmal sto razy i t. d.

Tylko liczebniki wielokrotne odmieniają się jak przymiotniki, wszystkie inne tu wymienione nie odmieniają się.

D) Pół znaczy ein Halb; zresztą tworzy się nazwy ułamków z liczebników porządkowych, dodając do nich l: das (ein) Drittel = $\frac{1}{3}$, zwei Drittel = $\frac{2}{3}$, ein Viertel, fünf Zehntel, siebzehn Hundertstel i t. d.

5. Przyimek.

§ 29. a) Po następujących przyimkach kładzie się przypadek **drugi**:

angesichts wobec	mittels (vermittelst) zapo-
anstatt, statt zamiast	mocą
außerhalb za, poza	oberhalb powyżej
betreffs względem	seitens od, ze strony
diesseits z tej strony	unfern opodal
halben, halber dla, z powodu	ungeachtet mimo, pomimo
inmitten wśród	unterhalb poniżej
innerhalb wewnątrz, wśród;	vermöge zapomocą
w przeciągu	während podczas
jenseits z tamtej strony	wegen dla, z powodu
kraft na mocy	um — willen dla, gwoli
längs wzdłuż	zufolge wskutek

1. Uwaga: *Ungeachtet i wegen kładzie się zwyczajnie po rzeczowniku.*

2. Uwaga: *Rzadko używane halber kładzie się zawsze po rzeczowniku, z którym tworzy zwykle jeden wyraz: krankheitshalber z powodu choroby, beispielshalber dla przykładu.*

3. Uwaga: *Przy: um -- willen kładzie się 2. przyp. między um a willen: um des Freundes willen.*

4. Uwaga: *W połączeniu z halben, wegen i um-willen przymiśle 2. przyp. zaimka osobistego końcówkę et: meinetwegen, meinethalben z mego powodu, co do mnie; um*

deinetwillen z twego powodu, unseretwegen (także unseretwegen) i t. d.; podobnie dessenthalben, allenthalben.

5 Uwaga: *Zufolge* użyte po rzeczowniku rządzi przypadkiem trzecim.

6 Uwaga: *Längs* rządzi także 3. przypadkiem.

b) Po następujących przyimkach kładzie się przypadek trzeci:

aus z	nach do, ku; po; według
außer oprócz	nächst w pobliżu
bei przy, u	nebst, samt z, razem
binnen w przeciągu	seit od
en gegen przeciw	trotz mimo, pomimo
gegenüber naprzeciwko	von z, od
gemäß podług, stosownie do	zu do, ku
mit z	zuwider wbrew

1 Uwaga: *Polski* przypadek szósty wyraża się w jęz. niem. przez przypadek trzeci z przyimkiem *mit*; *mit dem Hammer* (młotkiem), *mit der Feder* (piórem).

2 Uwaga: *Gemäss, entgegen i gegenüber* kładzie się zwykle, *zuwider* zawsze po rzeczowniku.

3 Uwaga: *Binnen i trotz* rządzą także drugim przypadkiem.

c) Po następujących przyimkach kładzie się przypadek czwarty:

durch przez	ohne bez
für dla, za	um około; za, o
gegen ku, przeciw; około	wider przeciw

d) Po następujących przyimkach kładzie się przypadek trzeci na pytanie *gdzie?* (wo?), a przypadek czwarty na pytanie *dokąd?* (wohin?):

an przy, na, nad; do	neben obok
auf na	über nad, przez
hinter za, poza	unter pod; między
in w; do	vor przed
	zwischen między

1. Uwaga: *Przypadek trzeci* kładzie się po tych przyimkach na oznaczenie spoczynku; zaś *czwarty* przypadek na oznaczenie ruchu.

2. Uwaga: *Zwischen* używa się przy dwóch osobach lub rzeczach; *unter* gdy mowa o więcej osobach lub rzeczach.

e) Niektóre przyimki w połączeniu z rodzajnikiem liczby pojedynczej zlewają się często w jeden wyraz:

zu dem	} (dla rodz. męskiego i nijakieg.)	= zum	an das	} (dla rodz. nijakiego)	= ans
bei dem		= beim	auf das		= aufs
von dem		= vom	für das		= fürs
an dem		= am	in das		= ins
in dem		= im	vor das		= vors
zu der (dla rodz. żeńskiego)		= zur	durch das		= durchs
= zur			über das		= übers
			hinter das		= hinters
			um das		= ums

6. Czasownik.

§ 30.

Czasownik niemiecki ma sześć form pojedynczych; w stronie czynnej: bezokolicznik czasu teraźniejszego, czas teraźniejszy, czas przeszły niedokonany, tryb rozkazujący, imiesłów czasu teraźniejszego; w stronie biernej imiesłów czasu przeszłego. Wszystkie inne czasy są formami złożonemi.

§ 31. Czasownik słaby.

(Formy pojedyncze).

Wymienione powyżej formy pojedyncze tworzymy, dodając odpowiednie końcówki do źródłosłowu, który otrzymujemy, odrzucając w bezokoliczniku końcówkę *en* (względnie *n* w słowach zakończonych na *eln*): *lob-* jest źródłosłowem do *loben*, *red-* do *reden*, *tadel-* do *tadeln*.

Czasowniki słabe przybierają w czasie przeszłym niedokonanym końcówkę *te* (lub *ete*) a w imiesłowie czasu przeszłego końcówkę *t* (lub *et*), nie zmieniając samogłoski rdzennej.

Strona czynna. — Tryb oznajmujący.
(Końcówki oznaczone tłustym drukiem).

a) Czas teraźniejszy.

Bezokolicznik: loben	Bezokolicznik: reden
chwalić.	mówić.
<i>L. p.</i> ich lob <u>e</u> chwala <u>ę</u>	ich red <u>e</u> mówi <u>ę</u>
du lob <u>st</u>	du red <u>est</u>
er (sie, es) lob <u>t</u>	er (sie, es) red <u>et</u>
<i>L. mn.</i> wir lob <u>en</u>	wir red <u>en</u>
ihr lob <u>et</u>	ihr red <u>et</u>
sie lob <u>en</u>	sie red <u>en</u>

Tryb rozkazujący.

<i>L. p.</i> lob <u>e!</u>	red <u>e!</u>
<i>L. mn.</i> lob <u>et!</u>	red <u>et!</u>

Imiesłów czasu teraźniejszego.

lobend chwala <u>ąc</u>	redend mówi <u>ąc</u>
-------------------------	-----------------------

1. Uwaga: Przy czasowniku musi zawsze stać podmiot; zob. § 21. uw. 1.

2. Uwaga: Do trybu rozkazującego nie dodaje się zaimków du — ihr. (zob. § 41/1 d uw.)

3. Uwaga: Przed końcówkami *st* i *t* w 2. i 3. osobie l. pojed. kładziemy *e*, jeżeli formy te trudno wymówić: du arbeitest, er arbeitet (a nie: du arbeitst, er arbeitt).

4. Uwaga: Czasowniki zakończone na *eln* n. p. tadeln ganić odmieniają się w czasie teraźniejszym i w trybie rozkazującym następująco: ich tadel, du tadelst, er tadelt, wir tadeln, ihr tadelt, sie tadeln; tadel! tadelt!

5. Uwaga: Imiesłów odmienia się jak przymiotnik; n. p.: der lobende Lehrer chwalaący nauczyciel, des lobenden Lehrers i t. d.; (ein) lobender Lehrer i t. d.

b) Czas przeszły niedokonany.

<i>L. p.</i> ich lob <u>te</u> chwala <u>ł</u> em	ich red <u>ete</u> mówi <u>ł</u> em
du lob <u>test</u>	du red <u>etest</u>
er (sie, es) lob <u>te</u>	er (sie, es) red <u>ete</u>
<i>L. mn.</i> wir lob <u>ten</u>	wir red <u>eten</u>
ihr lob <u>tet</u>	ihr red <u>etet</u>
sie lob <u>ten</u>	sie red <u>eten</u>

1. Uwaga: Co do form *ich redete, du redetest* i t. d. zobacz § 31a uw. 3.

2. Uwaga: W czasie przeszłym niedokonanym 1. i 3. osoba l. pojed. są zawsze równe.

3. Uwaga. Czasu przeszłego niedokonanego używa się w opowiadaniach i opisach (najczęściej w związku z innymi przeszłymi zdarzeniami, wyrażonemi przez czasy przeszłe dokonane). Jest to najważniejszy i najczęściej używany czas przeszły.

4. Uwaga: W żywym opowiadaniu można zamiast czasu przeszłego niedokonanego użyć także czasu teraźniejszego.

c) Imiesłów czasu przeszłego.

ge-lobt (po)chwalony; *ge-redet* mówiony, powiedziany;
ge-tadelt (z)ganiony.

Imiesłów ten odmienia się jak przymiotnik: *der gelobte Schüler* (po)chwalony uczeń, *des gelobten Schülers* itd.; *(ein) gelobter Schüler* itd.

§ 32. Czasowniki mocne (formy pojedyncze)

nie przybierają końcówki w 1. i 3. osobie czasu przeszłego niedokonanego, zmieniając zawsze w całym tym czasie samogłoskę rdzenną; imiesłów czasu przeszłego, w którym najczęściej również zmieniają samogłoskę rdzenną, otrzymuje końcówkę *en*.

Uwaga: W § 35 zestawione są najważniejsze czasowniki mocne.

Strona czynna. — Tryb oznajmujący.

(Końcówki oznaczone tłustym drukiem).

a) Czas teraźniejszy.

	Bezokolicznik <i>finden</i>	Bezokolicznik <i>geben</i>	Bezokolicznik <i>fallen</i>
<i>L. p.</i>	{ <i>ich finde</i> znajduję	{ <i>ich gebe</i> daję	{ <i>ich falle</i> upadam
	{ <i>du findest</i>	{ <i>du gibst</i>	{ <i>du fällst</i>
	{ <i>er (sie, es) findet</i>	{ <i>er (sie, es) gibt</i>	{ <i>er (sie, es) fällt</i>
<i>L. mn.</i>	{ <i>wir finden</i>	{ <i>wir geben</i>	{ <i>wir fallen</i>
	{ <i>ihr findet</i>	{ <i>ihr gebet</i>	{ <i>ihr fallet</i>
	{ <i>sie finden</i>	{ <i>sie geben</i>	{ <i>sie fallen</i>

Tryb rozkazujący.

<i>L. p.</i>	finde!	gib!	falle!
<i>L. mn.</i>	findet!	gebet!	fallet!

Imiesłów czasu teraźniejszego.

findend znajdując gebend dając fallend padając

1. Uwaga: Niektóre słowa mocnej odmiany zmieniają w 2. i 3. osobie liczby pojedynczej samogłoskę rdzenną e na i: *ich gebe; du gibst, er gibt; ich sterbe umieram, du stirbst, er stirbt; ich nehme biorę, du nimmst, er nimmst; i t. d.*; to e zamienia się na i także w l. pojed. trybu rozkazującego (który w tym wypadku traci końcowe e): *gib! stirb! nimm!*

2. Uwaga: Słowa odmiany mocnej o samogłosce rdzennej a, przegłaszają ją w 2. i 3. osobie liczby pojedynczej: *ich fahre jadę, du fährst, er fährt; podobnie: ich stosse, du stösst, er stösst trącam, ich laufe, du läufst, er läuft biegam.*

Ponadto zobacz wszystkie uwagi, odnoszące się do § 31a.

b) Czas przeszły niedokonany.

<i>L. poj.</i>	ich fand znalazłem (znajdowałem)	ich gab dałem (da- wałem)	ich fiel upadłem (upadałem)
	du fandest	du gabst	du fielst
	er (sie, es) fand	er (sie, es) gab	er (sie, es) fiel
<i>L. mn.</i>	wir fanden	wir gaben	wir fielen
	ihr fandet	ihr gabet	ihr fiellet
	sie fanden	sie gaben	sie fielen

Zobacz wszystkie uwagi, odnoszące się do § 31b.

c) Imiesłów czasu przeszłego.

ge-funden znaleziony, ge-geben dany; ge-fallen upadły.

I ten imiesłów odmienia się jak przymiotnik: *das gefundene Buch znaleziona książka, des gefundenen Buches itd.; (ein) gefundenes Buch itd.*

§ 33. Słowa: haben, sein, werden.

(Ich formy pojedyncze).

Są one albo 1) czasownikami samoistnymi: *haben mieć, sein być, werden stać się*; albo 2) czasownikami posiłkowymi; w tym wypadku tracą swe znaczenie samoistne i służą do utworzenia

złożonych form innych czasowników (§ 34):
i do utworzenia strony biernej (§ 37).

Tryb oznajmujący.

a) Czas teraźniejszy.

Bezokolicznik:

haben mieć	sein być	werden stać się
ich habe mam	ich bin jestem	ich werde staję się
du hast	du bist	du wirst
er (sie, es) hat	er (sie, es) ist	er (sie, es) wird
wir haben	wir sind	wir werden
ihr habet	ihr seid	ihr werdet
sie haben	sie sind	sie werden

Tryb rozkazujący.

habe!	sei!	werde!
habet!	seid!	werdet!

Imiesłów czasu teraźniejszego.
habend mając seiend będąc werdend stając się

b) Czas przeszły niedokonany.

ich hatte miałem	ich war byłem	ich wurde stawałem (stałem) się
du hattest	du warst	du wurdest
er (sie, es) hatte	er (sie, es) war	er (sie, es) wurde
wir hatten	wir waren	wir wurden
ihr hattet	ihr waret	ihr wurdet
sie hatten	sie waren	sie wurden

c) Imiesłów czasu przeszłego.

gehabt miany gewesen byli geworden powstały

1. Uwaga: Rozróżniaj werden stać się, zostać (czem) i bleiben pozostać, zostać.

2. Uwaga: Obok: ich wurde, du wurdest, er (sie, es) wurde istnieją (zwłaszcza w poezji) formy: ich ward, du wardst, er (sie, es) ward.

§ 34. Złożone formy czasownika.

Należą tu: czas przeszły dokonany, czas zaprzeczony, czas przyszły i czas przyszły dokonany.

a) Czas terażniejszy czasownika posiłkowego haben lub sein z imiesłowem czasu przeszłego odnośnego czasownika — to **czas przeszły dokonany** do loben: **ich habe gelobt** pochwaliłem, du hast gelobt, er (sie, es) hat gelobt, wir haben gelobt, ihr habt gelobt, sie haben gelobt; do reden: **ich habe geredet** powiedziałem, mówiłem i t. d.; do finden: **ich habe gefunden** znalazłem i t. d.; do geben: **ich habe gegeben** dałem i t. d.; do fallen: **ich bin gefallen** upadłem, du bist gefallen, er (sie, es) ist gefallen, wir sind gefallen, ihr seid gefallen, sie sind gefallen. Tak samo tworzą czas przeszły dokonany słowa: **haben, sein i werden** jako **czasowniki samodzielne**, zatem: **ich habe gehabt** miałem i t. d.; **ich bin gewesen** byłem i t. d.; **ich bin geworden** stałem się i t. d.

1. Uwaga: Przeważna część czasowników tworzy czasy przeszłe zapomocą słowa posiłkowego **haben**; zapomocą słowa posiłkowego **sein** tworzą czasy przeszłe czasowniki nieprzechodnie, wyrażające ruch.

2. Uwaga: Czas przeszły dokonany wyraża czynność zupełnie ukończoną w jej stosunku do terażniejszości; używa się go głównie w krótkich zdaniach, nigdy w dłuższem opowiadaniu ani w opisie.

b) Bezokolicznik czasu przeszłego dokonanego opiewa: **gelobt haben, geredet haben, gefunden haben, gegeben haben, gefallen sein, gehabt haben, gewesen sein, geworden sein** i t. d.

c) Czas przeszły niedokonany czasownika posiłkowego haben lub sein z imiesłowem czasu przeszłego odnośnego czasownika — to **czas zaprzyszły**: **ich hatte gelobt** pochwaliłem był, du hattest gelobt, er hatte gelobt, wir hatten gelobt i t. d.; **ich hatte geredet** i t. d. mówiłem był; **ich hatte gefunden** i t. d. znalazłem był; **ich hatte gegeben** i t. d. dałem był; **ich war gefallen** upadłem był, du warst gefallen, er war gefallen, wir waren gefallen i t. d. Tak samo: **ich hatte gehabt** i t. d. miałem był; **ich war gewesen** i t. d. byłem był; **ich war geworden** i t. d. stałem się był.

Uwaga: Czas zaprzeszy oznacza czynność przeszłą, która się odbyła przed inną czynnością również przeszłą, wyrażoną przez czas przeszły niedokonany.

d) Czas terażniejszy czasownika posiłkowego werden z bezokolicznikiem czasu terażniejszego odnośnego czasownika — to **czas przyszły**: do loben: **ich werde loben** będę chwalił, du wirst loben, er (sie, es) wird loben, wir werden loben, ihr werdet loben, sie werden loben; do reden: **ich werde reden** będę mówił itd.; do finden: **ich werde finden** znajdę itd.; do geben: **ich werde geben** itd.; do fallen: **ich werde fallen** itd.; tak samo do haben: **ich werde haben** będę miał itd.; do sein: **ich werde sein** będę itd.; do werden: **ich werde werden** stanę się itd.

e) Czas terażniejszy czasownika posiłkowego werden z bezokolicznikiem czasu przeszłego odnośnego czasownika — to **czas przyszły dokonany**: **ich werde gelobt haben** pochwałę, du wirst gelobt haben, er wird gelobt haben, wir werden gelobt haben itd.; **ich werde geredet haben** itd.; **ich werde gefunden haben** odnajdę itd.; **ich werde gegeben haben** itd.; **ich werde gefallen sein**, du wirst gefallen sein itd.; taksamo: **ich werde gehabt haben** itd.; **ich werde gewesen sein** itd.; **ich werde geworden sein** itd.

1. *Uwaga: Czas przyszły dokonany wyraża czynność przyszłą dokonaną przed inną czynnością przyszłą: wenn ich das Gymnasium beendigt haben werde (czas przyszły dokon.), werde ich Medizin studieren (czas przyszły). (Najpierw ukończę gimnazyum, później będę studiował medycynę.) Wenn (w takich zdaniach) = skoro, kiedy.*

2. *Uwaga: Czasem przyszłym dokonanym wyrażamy także przypuszczenie co do jakiej minionej czynności lub faktu: ich werde dieses Buch schon gelesen haben książkę tę już zapewne (chyba) czytałem.*

3. *Uwaga: Czas przyszły dokonany zastępuje się zwykle czasem przeszłym dokonanym, zaś czas przyszły czasem terażniejszym: Wenn ich das Gymnasium beendigt habe (czas przeszły dokon.), studiere ich Medizin (czas terażniejszy).*

§ 35. Mocne czasowniki¹⁾.

Bezokolicznik	Czas teraźniejszy	Czas przeszły niedokonyany	Czas przeszły dokonyany
backen piec	ich backe (du bäckst)	ich backte (buk)	ich habe gebacken
befehlen rozkazywać	ich befehle (befiehlist)	ich befahl	ich habe befohlen
beginnen zaczynać	ich beginne	ich begann	ich habe begonnen
beißen kasać	ich beiße	ich biß	ich habe gebissen
bergen kryć	ich berge (birgst)	ich barg	ich habe geborgen
bersten pęknąć	ich berste (birst)	ich barst	ich bin geborsten
besitzen posiadać	ich besitze (-est)	ich besaß	ich habe besessen
betrügen oszukiwać	ich betrüge	ich betrog	ich habe betrogen
bewegen nakłonić ²⁾	ich bewege	ich bewog	ich habe bewogen
biegen giąć	ich biege	ich bog	ich habe gebogen
bieten ofiarować	ich biete (-est, -et)	ich bot	ich habe geboten
binden wiązać	ich binde (-est, -et)	ich band	ich habe gebunden
bitten prosić	ich bitte (-est, -et)	ich bat	ich habe gebunden
blasen dąć	ich blase (du, er bläst)	ich blies	ich habe geblasen
bleiben zostać	ich bleibe	ich blieb	ich bin geblieben
braten piec	ich brate (brätst)	ich brät	ich habe gebraten
brechen łamać	ich breche (brichst)	ich brach	ich habe gebrochen
dreschen młócić	ich dresche (er drischt)	ich drosch	ich habe gedroschen
dringen przec, wcisnąć się	ich dringe	ich drang	ich bin gedrungen
empfangen otrzymać	ich empfangе (du empfängst)	ich empfing	ich habe empfangen
empfehlen polecić	ich empfehle (du empfiehlst)	ich empfahl	ich habe empfohlen

¹⁾ Podano tylko czasowniki niezłożone. ²⁾ bewegen = poruszać odmienia się słabo.

Bezokolicznik	Czas teraźniejszy	Czas przeszły niedokonany	Czas przeszły dokonany
empfinden czuć erlösch ^{en} zgasnąć	ich empfinde ich erlösche (du erlischest, er erlischt)	ich empfand ich erlosch	ich habe empfunden ich bin erloschen
erschallen zabrzmieć erschrecken ¹) przestraszyć się	ich erschalle ich erschrecke (erschrickst)	ich erscholl ich erschrak	ich bin erschollen ich bin erschrocken
erwägen zważyć essen jeść fahren jechać fallen upaść fangen łapać fechten bić się, walczyć finden znaleźć	ich erwäge ich esse (ißt) ich fahre (fährt) ich falle (fällt) ich fange (fängst) ich fechte (fichtst) ich finde (-est, -et) ich flechte (flichtst)	ich erwog ich aß ich fuhr ich fiel ich fing ich focht ich fand ich flocht	ich habe erwogen ich habe gegessen ich bin gefahren ich bin gefallen ich habe gefangen ich habe gefochten ich habe gefunden ich habe geflochten
fliegen lecieć fliehen uciekać fließen płynąć fressen żreć früheren marznąć gebären rodzić	ich fliege ich fliehe ich fließe (du frist) ich friere ich gebäre (du gebierst, er gebiert)	ich flog ich floh ich floß ich fraß ich fror ich gebar	ich bin geflogen ich bin geflohen ich bin geflossen ich habe gefressen ich habe gefroren ich habe geboren
geben dać gebieten rozkazywać gedeihen rósć; udać się gefallen podobać się	ich gebe (gibst) ich gebiete ich gedeihe ich gefalle (gefällst)	ich gab ich gebot ich gedieh ich gefiel	ich habe gegeben ich habe geboten ich bin gediehen ich habe gefallen

gehen iść
 gelangen udać się
 gelten uchodzić, znać
 genesen wyzdrowieć
 genießen używać
 geraten popaść
 gestehen wyznać
 geschehen stać się
 gewinnen zyskać
 gießen lać
 gleiten równać się
 gleiten ślizgać się
 glimmen tleć
 graben kopać
 greifen chwycić
 halten trzymać
 hängen wisieć
 hauen rąbać
 heben podnieść
 heißen zwać się, kazać
 helfen pomóc
 klimmen spinać się
 klingeln brzmieć
 kneifen szczytać
 kriechen przyjsć
 laden zapraszać; ładować

ich gehe
 es gelingt
 ich gelte (giltst)
 ich genes
 ich gerate (du gerätst)
 ich gestehe
 es geschieht
 ich gewinne
 ich gieße
 ich gleiche
 ich gleite (-est, -et)
 ich glimme
 ich grabe (gräbst)
 ich greife
 ich halte (hältst)
 ich hange (hängst)
 ich haue
 ich hebe
 ich heiße (heißt)
 ich helfe (hilfst)
 ich klimme
 ich klinge
 ich kneife
 ich komme
 ich krieche
 ich lade (lädst)

ich ging
 es gelang
 ich galt
 ich genas
 ich geriet
 ich geriet
 ich gestand
 es geschah
 ich gewann
 ich goß
 ich glich
 ich glitt
 ich glomm
 ich grub
 ich griff
 ich hielt
 ich hing
 ich hieb
 ich hob
 ich hieß
 ich half
 ich klomm
 ich klang
 ich kniff
 ich kam
 ich kroch
 ich lud

ich bin gegangen
 es ist gelungen
 ich habe gegolten
 ich bin genesen
 ich habe genossen
 ich bin geraten
 ich habe gestanden
 es ist geschehen
 ich habe gewonnen
 ich habe gegossen
 ich habe geglichen
 ich bin geglitten
 ich habe geglommen
 ich habe gegraben
 ich habe gegriffen
 ich habe gehalten
 ich bin gehangen
 ich habe gehauen
 ich habe gehoben
 ich habe geheissen
 ich habe geholfen
 ich bin geklommen
 ich habe geklungen
 ich habe gekniffen
 ich bin gekommen
 ich bin gekrochen
 ich habe geladen

¹⁾ erschrecken = przestraszyć kogo odmienia się słabo.

Bezokolicznik	Czas teraźniejszy	Czas przeszły niedokonany	Czas przeszły dokonany
lassen zostawić; kazać	ich lasse (du, er läßt)	ich ließ	ich habe gelassen
laufen biec	ich laufe (läufst)	ich lief	ich bin gelaufen
leiden cierpieć	ich leide (-est, -et)	ich litt	ich habe gelitten
leihen pożyczać	ich leihe	ich lieh	ich habe geliehen
lesen czytać	ich lese (du liest)	ich las	ich habe gelesen
liegen leżeć	ich liege	ich lag	ich bin (habe) gelegen
lügen kłamać	ich lüge	ich log	ich habe gelogen
mahlen ¹⁾ młec	ich mahle	ich mahlte	ich habe gemahlen
meiden unikać	ich meide	ich mied	ich habe gemieden
meiken doić	ich melke (melkst)	ich molk	ich habe gemolken
messen mierzyć	ich messe (mißt)	ich maß	ich habe gemessen
mißfallen niepodobać się	ich mißfalle (du mißfälltst)	ich mißfiel	ich habe mißfallen
nehmen wziąć	ich nehme (nimmst)	ich nahm	ich habe genommen
pfeifen świstać	ich pfeife	ich pfiß	ich habe gepfiffen
preisen wielbić	ich preise	ich pries	ich habe gepriesen
raten radzić	ich rate (rätst)	ich riet	ich habe geraten
reiben trzeć	ich reibe	ich rieb	ich habe gerieben
reiten jeździć konno	ich reite (reißt)	ich ritt	ich habe geritten
riechen wąchać	ich rieche	ich roch	ich habe gerochen
ringen mocować się	ich ringe	ich rang	ich habe gerungen
rinnen ciec	ich rinne	ich rann	ich bin geronnen
rufen wołać	ich rufe	ich rief	ich habe gerufen
salzen solić	ich salze (du salzest, er salzt)	ich salzte	ich habe gesalzen

saufen pić
 saugen ssąć
 schaffen tworzyć³⁾
 scheiden rozłączać⁴⁾
 scheinen wydawać się
 schelten łajać
 scheren strzyżć
 schieben posuwać
 schießen strzelać
 schlafen spać
 schlagen bić
 schleichen leżeć, pełzać
 schleifen ostrzyżć
 schießen zamknąć
 schlingen wić; połyskać
 schmelzen topić się⁴⁾
 schneiden krajać
 schreiben pisać
 schreiten krzyżać
 schreiten kroczyć
 schweigen milczeć
 schwellen⁵⁾ wzbierać
 schwimmen pływać
 schwinden znikać
 schwingen wywijać
 schwören przysięgać

ich saufe (du säufst)
 ich sauge
 ich schaffe
 ich scheid (-est, -et)
 ich scheine
 ich schelte (schiltst)
 ich schere
 ich schiebe
 ich schieße (du, er schießt)
 ich schlafe (schläfst)
 ich schlage (schlägst)
 ich schleiche
 ich schleife
 ich schließe
 ich schlinge
 (der Schnee) schmilzt
 ich Schneide (-est, -et)
 ich schreibe
 ich schreite
 ich schreite (-est, et)
 ich schweige
 ich schwelle (schwillst)
 ich schwimme
 ich schwinde (-est, -et)
 ich schwinge
 ich schwöre

ich habe gesoffen
 ich habe gesogen
 ich habe geschaffen
 ich habe geschieden
 ich habe geschienen
 ich habe gescholten
 ich habe geschoren
 ich habe geschoben
 ich habe geschossen
 ich habe geschlafen
 ich habe geschlagen
 ich bin geschlichen
 ich habe geschliffen
 ich habe geschlossen
 ich habe geschlungen
 er ist geschmolzen
 ich habe geschnitten
 ich habe geschrieben
 ich habe geschritten
 ich bin geschritten
 ich habe geschwiegen
 ich bin geschwillen
 ich habe geschwommen
 ich bin geschwunden
 ich habe geschwunden
 ich habe geschworen
 (schwor)

¹⁾ malen = malować odmienia się słabo. ²⁾ schaffen = pracować odmienia się słabo. ³⁾ ich bin geschieden = rozstałem się. ⁴⁾ schmelzen = topić odmienia się słabo. ⁵⁾ schwellen = nadymać odmienia się słabo.

Bezokolicznik	Czas teraźniejszy	Czas przeszły niedokonyany	Czas przeszły dokonany
— sehen widzieć	ich sehe (siehst)	ich sah	ich habe gesehen
— kochen warzyć	ich siede (-est, -et)	ich sott	ich habe gesotten
— singen śpiewać	ich singe	ich sang	ich habe gesungen
— sinken spadać	ich sinke	ich sank	ich bin gesunken
— sinnen myśleć	ich sinne	ich sann	ich habe gesonnen
— sitzen siedzieć	ich sitze (-est, -et)	ich saß	ich bin gessen
— spalten łupać	ich spalte	ich spaltete	ich habe gespalten
— spinnen pluć	ich spinne	ich spie	ich habe gespien
— sprechen prząść	ich spreche (sprichst)	ich spann	ich habe gesponnen
— schießen mówić	ich spreche (sprichst)	ich sprach	ich habe gesprochen
— springen skakać	ich springe	ich sproß	ich bin gesprossen
— stechen kłuć	ich steche (stichst)	ich sprang	ich bin gesprungen
— stehen stać	ich stehe	ich stach	ich habe gestochen
— stehlen kraść	ich stehle (stiehlst)	ich stand	ich bin gestanden
— steigen podnosić się	ich steige	ich stahl	ich habe gestohlen
— sterben umrzeć	ich sterbe (stirbst)	ich stieg	ich bin gestiegen
— stinken śmierdzieć	ich stinke	ich starb	ich bin gestorben
— stoßen trać	ich stoße (stößt)	ich stank	ich habe gestunken
— streichen kreślić	ich streiche	ich stieß	ich habe gestoßen
— streiten spierać się, wal-	ich streite (-est, -et)	ich strich	ich habe gestrichen
— czyć		ich stritt	ich habe gestritten
— tragen nieść	ich trage (trägst)	ich trug	ich habe getragen
— treffen trafić	ich treffe (triffst)	ich traf	ich habe getroffen
— treiben pędzić	ich treibe	ich trieb	ich habe getrieben

treten stapać
 trinken pić
 trügen ludzić
 verderben psuć (się)
 verdrießen martwić
 vergessen zapominać
 verlieren zgubić
 verlöschen zgasnąć
 verzeihen przebaczyć
 wäxsen róść
 wägen ważyć
 waschen myć, prać
 weben tkuć

weichen ustąpić
 weisen wskazać
 werben ubiegać się o co
 werfen rzucić
 wiegen ważyć
 winden wić
 ziehen obwinać
 zwingen ciągnąć
 zwingen zmusić

ich trete (du trittst, er tritt)
 ich trinke
 ich trüge
 ich verderbe (verdirbst)
 es verdrießt
 ich vergesse (vergift)
 ich verliere
 ich verlösche (verlöscht)
 ich verzeihe
 ich wachse (du, er wächst)
 zob.
 ich wasche (du wäschst)
 ich webe

ich weiche
 ich weise
 ich werbe (wirbst)
 ich werfe (wirft)
 ich wiege
 ich winde (-est, -et)
 ich zeihe
 ich ziehe
 ich zwinge

ich trat
 ich trank
 ich trog
 ich verdarb
 es verdroß
 ich vergaß
 ich verlor
 ich verlosch
 ich verzieh
 ich wuchs
 ich wusch
 ich wob (ich webte)

ich wich
 ich wies
 ich warb
 ich warf
 ich wog
 ich wand
 ich zieh
 ich zog
 ich zwang

ich bin getreten
 ich habe getrunken
 ich habe getragen
 ich habe verderben
 es hat verdrossen
 ich habe vergessen
 ich habe verloren
 ich bin verloschen
 ich habe verziehen
 ich bin gewachsen

ich habe gewaschen
 ich habe gewoben (ge-
 webt)

ich bin gewichen
 ich habe gewiesen
 ich habe geworben
 ich habe geworfen
 ich habe gewogen
 ich habe gewunden
 ich habe geziehen
 ich habe gezogen
 ich habe gezwungen

§ 36. Czasowniki złożone.

Są one 1) **rozdzielne**, jeżeli akcentujemy przybrankę, t. j.: pierwszą część składową: **abgeben**, **zurückkehren**; 2) **nierozdzielne**, jeżeli akcentujemy drugą część składową, t. j. właściwy czasownik: **vergeben**, **verkehren**, **besuchen**.

1) Czasowniki rozdzielne oddzielają przybrankę od słowa w czasie teraźniejszym, przeszłym niedokonanym i trybie rozkazującym: **ich kehre zurück**, **ich kehrte zurück**, **kehre zurück!** W imiesłowicie czasu przeszłego tych czasowników kładzie się **ge** między przybrankę a czasownik: **ich habe abgegeben**, **ich bin zurückgekehrt**.

2) Czasowniki nierozdzielne **nie** przybierają **ge** w imiesłowicie czasu przeszłego: **ich habe vergeben**, **ich habe verkehrt**, **ich habe besucht**.

1. Uwaga: Niektóre nierozdzielne czasowniki, akcentujące pierwszą część złożenia, tworzą imiesłów czasu przeszłego zupełnie regularnie: **antworten** — **geantwortet**, **trühstücken** — **gefrühstückt**, **liebkosten** — **geliebkost**, **rechtfertigen** — **gerechtfertigt**, **urteilen** — **geurteilt**, **weissagen** — **geweissagt**.

2. Uwaga: Nie przybierają **ge** w imiesłowicie czasu przeszłego także czasowniki, zakończone w bezokoliczniku na **ieren**: **studieren** — **ich habe studiert**, **marschieren** — **ich habe marschiert**.

3. Uwaga: Zu przy bezokoliczniku czasowników złożonych rozdzielnych stoi między częściami składowymi: **Ich beschloss nach Hause zurückzukehren**. Ale: **Ich beschloss den Freund zu besuchen**.

§ 37. Czasowniki nieregularne.

a) Następujące czasowniki zmieniają w czasie przeszłym niedokonanym i w imiesłowicie czasu przeszłego samogłoskę rdzenną, przybierając w tych czasach końcówki słów słabych: **brennen** palić, **ich brannte**, **ich habe gebrannt**; **bringen** przynieść, **ich brachte**, **ich habe gebracht**; **denken** myśleć, **ich dachte**, **ich habe gedacht**; **kennen** znać, **ich kannte**, **ich habe gekannt**; **nennen** zwać, **ich nannte**, **ich**

habe genannt; **rennen** biedz, **ich rannte** **ich bin gerannt**.

1. Uwaga: Wszystkie inne czasy mają formy prawidłowe

2. Uwaga: **senden** posłać i **wenden** obracać mają prócz form prawidłowych także: **ich sandte**, **ich habe gesandt** i **ich wandte**, **ich habe gewandt**. — **Dünken** ma formy: **es dünkte**, **es deuchte**; **es hat gedünkt**, **es hat gedeucht**.

b) **tun** czynić odmienia się:

czas teraźn.: **ich tue**, **du tust**, **er tut**, **wir tun** itd.

czas przeszły niedok.: **ich tat**, **du tatst** (**tatest**), **er tat**, **wir taten** itd.

imiesłów czasu teraźn.: **tuend**;

imiesłów czasu przeszłego: **getan**.

c) siedm czasowników różni się od innych tem, że w liczbie pojedynczej czasu teraźniejszego odmieniają się tak, jak słowa mocne w czasie przeszłym niedokonanym (1. i 3. os. l. poj. są równe i nie mają końcówki). Są to czasowniki t. zw. *praeterito-praesentia*: **dürfen**, **können**, **mögen**, **müssen**, **sollen**, **wissen**, **wollen**.

dürfen śmieć, móc; *czas teraźn.*: **ich darf**, **du darfst**, **er darf**; **wir dürfen**, **ihr dürft**, **sie dürfen**; *czas przeszły niedok.*: **ich durfte**, **du durftest**, **er durfte** itd.; *czas przeszły dokon.*: **ich habe gedurft**;

können móc; **ich kann**, **du kannst**, **er kann**; **wir können** itd.; **ich konnte**, **ich habe gekonnt**;

mögen chcieć; **ich mag**, **du magst**, **er mag**; **wir mögen** itd.; **ich mochte** itd.; **ich habe gemocht**;

müssen musieć; **ich muß**, **du mußt**, **er muß**; **wir müssen** itd.; **ich mußte** itd.; **ich habe gemußt**;

sollen winien być, musieć; **ich soll**, **du sollst**, **er soll**, **wir sollen** itd.; **ich sollte** itd.; **ich habe gesollt**;

wissen wiedzieć; umieć; **ich weiß**, **du weißt**, **er weiß**; **wir wissen** itd.; **ich wußte** itd.; **ich habe gewußt**;

wollen chcieć; **ich will**, **du willst**, **er will**; **wir wollen** itd.; **ich wollte** itd.; **ich habe gewollt**.

1. Uwaga: Inne czasy regularne.

2. Uwaga: Czas przeszły dokonany tych słów oplewa: *ich habe dürfen, ich habe müssen, ich habe sollen, ich habe wollen, ich habe können, ich habe mögen*, jeśli jest połączony z bezokolicznikiem innego czasownika n. p.: *ich habe schreiben können* musiałem pisać, *du hast lernen müssen* musiałeś się uczyć. — Jednak (bez bezokolicznika): *ich habe gewollt, du hast gemusst* i t. d. — Ponadto zawsze: *ich habe gewusst*.

3. Uwaga: Podobną konstrukcyę mają często czasowniki *helfen, heissen* i *lassen*; i także: *hören* i *sehen*: *ich habe ihn schreiben lassen* kazalem mu pisać.

4. Uwaga: *Praeterito — praesentia* z wyjątkiem *wissen* łączą się z bezokolicznikiem bez *zu*: *ich kann schreiben, ich muss lesen* (§ 43 b.)

5. Uwaga: Podobną konstrukcyę mają słowa: *helfen, heissen, lassen, lehren, lernen, sehen*: *ich lasse ihn schreiben, ich lehre dich nhen*.

6. Uwaga: Zapomocą *sollen* i *wollen* opisujemy często czas przyszły: *was soll daraus werden? co z tego wyniknie? das will ich tun* uczynię to.

7. Uwaga: *Sollen* i *mögen* zwłaszcza w trybie łączącym służą też do wyrażenia rozkazu lub życzenia: *er soll schlafen* niech śpi! *sie sollen schweigen!* niech milczą! *sie mögen kommen!* niech tylko przyjdą! *möge es dir gelingen!* oby ci się udało! — W mowie zależnej (zob. § 40 h uw. 2.) opisuje się tryb rozkazujący zawsze przez *sollen* lub *mögen*: *Der Vater sagte zu mir: „Gehe in die Stadt und kaufe Papier“* — w mowie zależnej: *der Vater sagte zu mir, ich solle in die Stadt gehen und Papier kaufen... abym poszedł do miasta i kupił papier*.

8. Uwaga: *Vermögen* *móc* i *bedürfen* potrzebować odmieniają się jak *mögen* i *dürfen*. *Vermögen* łączy się jednak z bezokolicznikiem z *zu*: *Ich vermag dir nicht zu raten* nie mogę ci radzić.

9. Uwaga: *Sollen* odpowiada też polskiemu zwrotowi podobno z odnośnym czasownikiem: *er soll schon gestorben sein* podobno już umarł, miał umrzeć; *er soll hier sein* podobno jest tutaj.

§ 38. Stronę bierną

tworzą tylko czasowniki przechodnie. Z imiesłowem czasu przeszłego właściwego czasownika łączy się odnośne formy czasownika posiłkowego **werden**:

czas teraźniejszy:

ich werde		gelobt,
du wirst		geschlagen
er (sie, es) wird		jestem chwalony.
wir werden		chwałą mnie;
ihr werdet		jestem bity,
sie werden		biją mnie

czas przeszły niedok.:

ich wurde		gelobt,
du wurdest		geschlagen
er (sie, es)		byłem chwalony.
[wurde]		chwalono mnie;
wir wurden		byłem bity,
ihr wurdet		bito mnie
sie wurden		

bezokolicznik czasu teraźniejszego:

gelobt (geschlagen) werden być chwalonym (bitym).

czas przeszły dokonany:

ich bin gelobt (geschlagen)
worden
zostałem pochwalony (bity) po-
chwalono mnie (zbito mnie)
du bist gelobt (geschlagen)
worden
er (sie, es) ist gelobt (geschlagen)
worden
wir sind gelobt (geschlagen)
worden i t. d.

czas zaprzyszły:

ich war gelobt (geschlagen)
worden
du warst gelobt (geschlagen)
worden
er (sie, es) war gelobt (geschla-
gen) worden
wir waren gelobt (geschlagen)
worden i t. d.

bezokolicznik czasu przeszłego:

gelobt (geschlagen) worden sein

czas przyszły:

ich werde gelobt (geschlagen)
werden
będę chwalony (bity) będą mnie
chwalić (bić)
du wirst gelobt (geschlagen)
werden
er (sie, es) wird gelobt (geschla-
gen) werden itd.

czas przyszły dokonany:

ich werde gelobt (geschlagen)
worden sein
du wirst gelobt (geschlagen)
worden sein
er (sie, es) wird gelobt (geschla-
gen) worden sein i t. d.

1. Uwaga: Słowo posiłkowe werden, użyte do utworzenia innej formy czasownikowej, ma imiesłów czasu przeszłego worden; dlatego: ich bin gelobt worden (nie geworedn) i ich war gelobt worden i t. d.

2. Uwaga: Das Kind wird (wurde) geschlagen znaczy: dziecko jest (bywa, było) bite; tu podmiot odbiera czynność. Das Kind ist (war) geschlagen znaczy: dziecko jest (było) zbite; tu oznaczamy stan podmiotu.

3. Uwaga: Słowa nieprzechodnie tworzą nieosobową stronę bierną: *es wurde getanzt; gestern wurde getanzt.*

4. Uwaga: W języku niemieckim ma strona bierna bardzo szerokie zastosowanie; polski język rzadko z niej korzysta. Polskie przez oddaje się w jęz. niemieckim: *durch* z 4. przyp. (zwykle przy rzeczach), lub przez *von* z 3. przyp. (zwykle przy osobach): *der Schüler wird von dem Lehrer gelobt; die Räder werden durch das Wasser getrieben.*

§ 39. Tryb łączący (konjunktivus)

oznacza czynność możliwą, pomyślaną. Odpowiada on w języku polskim formom czasownikowym, złożonym z *bym*; jednak użycie tych form w obu językach jest bardzo różne.

a) Cechą charakterystyczną konjunktivu, posiadającego podobnie jak tryb oznajmujący sześć czasów w stronie czynnej i biernej, jest *e* przed końcówkami.

b) W czasie teraźniejszym źródłosłów pozostaje niezmieniony, nawet w tych czasownikach, które zresztą w liczbie pojedynczej zmieniają samogłoskę rdzenną. Zatem: *ich lob-e* chwaliłbym, *du lob-est* chwaliłbyś, *er lobe*, *wir loben*, *ihr lobet*, *sie loben*; *ich finde*, *du findest*, *er finde* itd.; *ich gebe*, *du gebest*, *er gebe* (tryb oznajmujący: *du gibst*, *er gibt* itd.); *ich falle*, *du fallest*, *er falle* (tryb oznajmujący: *du fällst*, *er fällt* itd.); *ich dürfe*, *du dürfest*, *er dürfe* i t. d. (tr. ozn. *ich darf*, *du darfst*, *er darf*); *ich könne*, *du könntest*, *er könne* itd. (tr. ozn. *ich kann*, *du kannst*, *er kann*); *ich möge*, *du mögest*, *er möge* itd. (tr. ozn. *ich mag* itd.); *ich müsse*, *du müssest*, *er müsse* itd. (tr. oznajm. *ich muss* itd.); *ich solle*, *du sollest*, *er solle* itd. (tr. ozn. *ich soll* itd.); *ich wisse*, *du wissest*, *er wisse* itd. (tr. oznajm. *ich weiss* itd.); *ich wolle*, *du wollest*, *er wolle* itd. (tr. oznajm. *ich will* itd.); *ich habe*, *du habest*, *er habe* itd. (tr. oznajm. *du hast*, *er hat* itd.); *do sein*: *ich sei*, *du seiest* (albo *du seiest*) *er sei*, *wir seien*, *ihr seiet*, *sie seien* (zob.: odmiana czasownika *sein* w tr. oznajm. § 33a).

Uwaga: Zapamiętać należy, że 1. i 3. osoba 1. poj. mają formy jednakie.

c) W czasie przeszłym niedokon. tryb łączący czasowników słabych opiewa tak samo, jak ich tryb oznajmujący. Czasowniki mocne zaś tworzą tryb łączący w czasie przeszłym niedok. dodając do trybu oznajmującego cechę charakterystyczną *e*: schreiben pisać; czas przeszły niedok. ich schrieb pisałem; tr. łączący: ich schriebe pisałbym, du schriebest, er schriebe itd. Czasowniki mocne, mające w czasie przeszłym niedok. samogłoskę *a, o, u*, przegłaszają tę samogłoskę w trybie łączącym: ich gab, tryb łączący: ich gäbe dałbym itd.; do fliegen lecieć (tryb oznajm.: ich flog), tryb łączący: ich flöge itd.; do fahren jechać (tr. oznajm.: ich fuhr), tr. łączący: ich führe itd. Przegłaszają też: wszystkie *praeterito-praesentia* z wyjątkiem *sollen* i *wollen*; *zatem*: ich dürfte, ich könnte, ich möchte, ich müsste i ich wüßte; *ale*: ich sollte powinienbym i ich wollte chciałbym; *ponadto* *haben*, *sein* i *werden*: ich hätte, ich wäre, ich würde; *i*: denken, ich dächte, (tr. oznajm.: ich dachte); *bring*en, ich brächte (tr. oznajm.: ich brachte); *tun*, ich täte, (tr. oznajm.: ich tat).

d) Złożone formy czasownikowe tworzy się w trybie łączącym tak samo jak odnośne formy trybu oznajmującego, dodając do imiesłowu czasu przeszłego i do bezokolicznika czasowniki posiłkowe *haben*, *sein* *werden*, użyte w trybie łączącym: *czas przeszły dokon.*: ich habe gelobt, gefunden, gegeben gehabt, du habest gelobt, gefunden, gegeben, gehabt er habe gelobt itd. (chwaliłbym, znalazłbym, dałbym, miałbym); ich sei gefallen, gewesen, geworden, du seist gefallen, er sei gefallen itd. (upadłbym, byłbym, stałbym się); *czas zaprzeszyty*: ich hätte gelobt itd. (byłbym pochwalił); ich wäre gefallen itd. (byłbym upadł); *czas przyszyty*: ich werde loben, finden, geben, fallen, du werdest loben, er werde loben itd.; *czas przyszyty dokon.*: ich werde gelobt haben, du werdest gelobt haben, er werde gelobt haben itd.;

ich werde gefallen sein, du werdest gefallen sein, er werde gefallen sein itd.

e) Strona bierna trybu łączącego powstaje przez połączenie form trybu łączącego czasownika werden z odnośniami formami właściwego czasownika (*zobacz: strona bierna § 37*). Zatem: czas teraźn.: ich werde gelobt (geschlagen), du werdest gelobt, er werde gelobt, itd.; czas przeszły niedok.: ich würde gelobt (geschlagen), du würdest gelobt, er würde gelobt itd.; czas przeszły dokon.: ich sei gelobt (geschlagen) worden, du seist gelobt worden, er sei gelobt worden itd.; czas zaprzeszczyły: ich wäre gelobt (geschlagen) worden, du wärest gelobt worden, er wäre gelobt worden itd.; czas przyszczyły: ich werde gelobt (geschlagen) werden, du werdest gelobt (geschlagen) werden, er werde gelobt (geschlagen) werden itd.; czas przyszczyły dokonany: ich werde gelobt (geschlagen) worden sein, du werdest gelobt (geschlagen) worden sein, er werde gelobt (geschlagen) worden sein itd.

§ 40. Użycie trybu łączącego.

I. W zdaniach głównych: a) Polskie zwroty w połączeniu z *-bym, -byś, -by* (itd.) przy czasownikach, spójnikach lub partykułach (*chwaliłbym, robiłbyś, obym, abyś, czyby, gdyby* itd.) oddaje się w jęz. niem. zawsze przez tryb łączący. b) W czasie teraźniejszym wyraża on (zwłaszcza w 3. osobie) życzenie, radę lub złagodzony rozkaz (*w polskim języku oddaje się zwyczajnie przez: powinien, niechaj, oby*): er warte! (er möge warten! er soll warten! (§ 37c uw. 6) niech zaczeka! Schreiben Sie! Seien Sie so freundlich! (bądź Pan tak łaskawy!) c) Życzenie spełnić się mogące wyraża się przez tryb łączący czasu teraźniejszego: Gebe Gott! dałby Bóg! Życzenie spełnić się nie mogące przez tryb łączący czasu przeszłego niedokonanego lub zaprzeszłego: O, wäre ich zu Hause! O, wäre ich dort geblieben! d) W pytaniach wątpliwych wyraża tryb łączący

czasu przeszłego niedok. możliwość: Wer dächte es? ktoby pomyślał? (Często opisuje się te formy przez möchte, könnte, dürfte, wollte: wer möchte das denken?) e) Tryb łączący czasu przeszł. niedokon. lub zaprzeszłego w zdaniu głównym wyraża warunek, pod jakim coś może lub mogło nastąpić (zwyczajnie następuje po takim zd. głównym zdanie poboczne, zaczynające się od wenn = jeżeli, gdyby: Ich wäre zu dir gekommen, wenn...

II. W zdaniach zawisłych (pobocznych). I tu tryb łączący odpowiada zwyczajnie polskiemu zwrotom w połączeniu z -bym, -byś, -by itd. Rzadko używa się trybu łączącego w czasie teraźniejszym. — Tryb łączący stoi:

a) [zwykle] w zdaniach zawisłych pytajnych, zwłaszcza jeżeli orzeczenie w zdaniu głównym położone jest w czasie przeszłym niedokonanym: Er fragte ihn, ob er das wüßte spytał go, czy to wie.

b) W zdaniach zawisłych, które wyrażają myśl przedmiotu zdania głównego: der Herr entfernte seinen Diener, weil er faul gewesen wäre (sąd pana o służącym) pan oddalił służącego, ponieważ był leniwym. Ale: Der Herr entfernte seinen Diener, weil er faul war (stwierdzenie faktu). Podobnie w zdaniach zaczynających się od daß = że, jeżeli to, co w nich wyrażamy, jest tylko możliwe, niepewne, albo nierzeczywiste. (*To dass można opuścić; zobacz niżej uwaga!*)

c) W zdaniach, wyrażających cel, zaczynających się od damit, daß, auf daß = aby: (*zob. § 44 uw. 1*): Man sprach mit ihm darüber, damit er nicht in Verlegenheit käme mówiono z nim o tem, aby nie popadł w kłopot.

d) Po czasownikach, wyrażających nadzieję, niepewność, przypuszczenie lub obawę, jeżeli użyte są w czasie przeszłym: Ich fürchtete, daß mein Freund nicht kommen werde bałem się, że mój przyjaciel nie przyjdzie. Ale: ich fürchte, daß mein Freund nicht kommen wird (§ 44 uw. 2).

Uwaga: W zdaniach takich można *dass* opuścić; wówczas szyk zdania musi się zmienić: orzeczenie nastąpi zaraz po podmiocie: *Ich fürchtete, mein Freund werde nicht kommen.* — *Ich fürchte, mein Freund wird nicht kommen.*

e) Celem wyrażenia niezeczywistości po zaprzeczonem zdaniu głównem: *Ich weiß nichts davon, daß ich mich verändert hätte* nic o tem nie wiem, że się zmieniłem.

f) Zawsze stoi tryb łączący w zdaniach zaczynających się od *wenn* = *gdyby*: *Wenn ich nicht Alexander wäre, möchte ich wohl Diogenes sein* gdybym nie był Aleksandrem, chciałbym być Diogenesem.

Uwaga: W zdaniach takich można *wenn* opuścić; orzeczenie kładzie się wówczas na pierwszym miejscu: *Wäre ich nicht Alexander, möchte ich wohl Diogenes sein.*

g) W zdaniach porównawczych, zaczynających się od *als*, *als ob*, *als wenn*, *wie wenn* jakby, jakoby, wyraża tryb łączący czasu terażn. lub przeszłego dokon., że to co orzekamy jest możliwe; zaś tryb łączący czasu przeszł. niedok. lub zaprzeszłego wyraża, że to co orzekamy nie odpowiada rzeczywistości. N. p.: 1) *Es scheint, als ob er reich sei.* 2) *Er tritt auf, als ob er reich wäre.*

h) W tak zwanej mowie zależnej, kiedy nie wprost przytaczamy czyje słowa, sądy lub opowiadanie po czasownikach oznaczających mówić, pisać, sądzić, twierdzić, pytać, myśleć i t. d. kładzie się tryb łączący czasu terażniejszego lub przeszłego dokonanego (*zob. uw. 3 niżej!*)

Mowa wprost: *Er schrieb seinem Freunde: «Ich bin krank und muß zu Hause bleiben.»* *Mowa nie wprost:* *Er schrieb seinem Freunde, daß er krank sei und zu Hause bleiben müsse.* *Albo:* *Er schrieb seinem Freunde, er sei krank und müsse zu Hause bleiben.*

1. *Uwaga:* W miejsce czasu przeszłego niedok. (używanego w opowiadaniu) kładzie się w mowie zależnej tryb łączący cz. przeszłego dokon.

2. Uwaga: Tryb rozkazujący opisuje się w mowie zależnej trybem łączącym czasowników *sollen* lub *mögen* (zob. § 37 c. uw. 6).

3. Uwaga: Jeżeli tryb oznajmujący i łączący mają jednakie formy używa się zamiast trybu łącz. czasu teraźn. — trybu łączącego czasu przeszłego niedok.; zamiast trybu łączącego czasu przeszł. dokon. — trybu łączącego czasu zaprzęsłego; (zob. także § 41 A).

4. Uwaga: Tryb łączący czasów przyszłych opisuje się często trybem warunkowym (§ 41).

§ 41. Tryb warunkowy

ma tylko dwie formy, które są tylko opisaniem trybu łączącego czasu przeszłego niedokonanego i czasu zaprzęsłego.

Strona czynna:

I. ich würde loben, finden, geben, fallen, chwalibym, du würdest loben, finden, geben, fallen i t. d.

II. ich würde gelobt haben, gefunden haben, gegeben haben, gefallen sein, byłbym chwalił, du würdest gelobt haben, gefunden haben, gegeben haben, gefallen sein i t. d.

Strona bierna:

I. ich würde gelobt werden, gefunden werden i t. d.

II. ich würde gelobt worden sein, gefunden worden sein i t. d.

A) Dla uniknięcia niejasności zastępuje się zawsze trybem warunkowym: tryb łączący czasu przeszłego niedokonanego słabych czasowników, który — jak wiadomo — (zob. § 39 c.) brzmi taksamo, jak tryb oznajmujący. Więc zamiast *ich lobte, ich kämpfte* (są to tryby łączące) lepiej: *ich würde loben, ich würde kämpfen*.

B) Tryb warunkowy oznacza warunkową możliwość i używa się go tylko w zdaniu głów-

nem: Ich würde dich loben, wenn du fleißig wärest chwalilbym cię, gdybyś był pilnym. — Ich würde dich gelobt haben (= ich hätte dich gelobt), wenn du fleißig gewesen wärest.

1. Uwaga: Niepięknie brzmiące formy trybu łączącego zastępuje się również trybem warunkowym, n. p.: zamiast *ich hülfe* (tryb łączący od *helten*) lepiej: *ich würde helfen*.

2. Uwaga: Trybu warunkowego nie wolno użyć w pobocznych zdaniach warunkowych (zaczynających się od *wenn* = jeżeli, gdyby).

§ 42. Szyk zdań głównych i pobocznych.

I. Zdania główne.

a) W zdaniu głównem orzekającym kładzie się czasownik na drugiem miejscu:

Die Mutter ^(I)schickt den Sohn in die Stadt.

Den Sohn ^(II)schickt die Mutter in die Stadt.

In die Stadt ^(II)schickt die Mutter den Sohn.

b) Jeżeli czasownik jest formą złożoną, kładzie się odmienną część na drugiem miejscu, zaś część nieodmienną (imiesłów, bezokolicznik) na końcu zdania:

Die Mutter ^(II)hat den Sohn in die Stadt geschickt.

Die Mutter ^(II)wird den Sohn in die Stadt schicken.

c) W zdaniu głównem (niezależnem), które następuje po zdaniu pobocznem, kładzie się czasownik (względnie jego odmienną część) na pierwszym miejscu, a zaraz po nim podmiot:

Weil ich krank war, ^(I)ging ich nicht in die Schule.
zdanie poboczne

Wenn das Wetter schön sein wird, ^(I)werde ich spazieren gehen.
zdanie poboczne

Ale:

Ich ^(II)ging nicht in die Schule, weil ich krank war.
 Ich ^(II)werde spazieren gehen, wenn das Wetter gut sein wird.

d) W zdaniu głównym, wyrażającym pytanie, rozkaz lub życzenie kładzie się czasownik na pierwszym miejscu, a zaraz po nim podmiot:

^(I)Warst du in der Schule?
^(I)Bist du in der Schule gewesen?
^(I)Reiche mir das Buch!

Uwaga: W trybie rozkazującym opuszcza się zaimek osobisty (reiche (du) mir das Buch; zob. § 31 a uw. 1 i 2.)

e) W zdaniach głównych pytajnych, zaczynających się od zaimka lub przysłówka, kładzie się czasownik zaraz po zaimku lub przysłówku:

Wer war mit euch in der Stadt?
 Wem gehört das Buch?
 Wohin werdet ihr während der Ferien fahren?

f) W zdaniu, zaczynającym się od zaimka es, kładzie się czasownik zaraz po zaimku a po czasowniku podmiot właściwy:

Es hatte ein Mann zwölf Kinder (= Ein Mann hatte zwölf Kinder).

g) Zdania, zaczynające się od denn = bo, albowiem, mają szyk zdań głównych; po denn kładzie się podmiot, a zaraz po podmiocie czasownik:

Ich war nicht in der Schule, denn ich war krank.

h) W zdaniach wtrąconych: rzekł, odrzekł, powie-
 ział, kładzie się podmiot po czasowniku:

Geh', sagte er, und führe den Auftrag aus.

II. Zdania poboczne

A) dzielimy co do formy na:

1) zdania względne, zaczynające się od zaimków względnych;

2) zdania pytajne, (po słowach wyrażających pytanie, sąd, wątpliwość, niepewność, nieznamość, niezrozumienie) zaczynające się od zaimka pytajnego, od spójników pytajnych (n. p. ob czy) lub od przyśłówków pytajnych (n. p. wo gdzie, wann kiedy);

3) zdania spójnikowe, zaczynające się od spójników podrzędnych, z których najważniejsze są: als gdy, kiedy, indēm, während podczas gdy, gdy, nachdem gdy, skoro, seit, seitdem, odkąd, bevor zanim, wenn gdy, jeżeli, falls w razie, gdyby, außer wenn chyba że, obgleich, obschon, obwohl, chociaż, mimo że, da, gdyż, weil ponieważ, bo, daß że, aby, damit, auf daß aby, ażeby.

B) W zdaniu pobocznym kładzie się **czasownik**, względnie odmienną jego część na **końcu** zdania:

Ich war nicht in der Schule, weil ich krank war.
zdanie poboczne.

Ich werde spazieren gehen, wenn das Wetter gut sein wird.
zdanie poboczne

1. Uwaga: Jeżeli orzeczeniem jest w zd. pobocznem czasownik rozdzielny, zlewa się on z przybranką w jedno słowo: Als wir nach Hause zurückkehrten... (nie: kehrten zurück).

2. Uwaga: Zdanie poboczne, wtrącone w zd. główne, może stać tylko po odmienną część orzeczenia: Napoleon wurde, nachdem er bei Sedan gefangen genommen war (pojmany), des Thrones verlustig (pozbawiony tronu) erklärt. (Nie dozwolony szyk: Napoleon, nachdem er ..., wurde ...).

3. Uwaga: Czasowi terażniejszemu w zd. głównem odpowłada w zd. pobocznem czas przeszły dokonany; czasowi przeszłemu niedokon. w zd. głównem odpowłada czas za-przeszły w zd. pobocznem.

4. Uwaga: W zd względnem stoi prawie zawsze tryb orzekający, w zd. pytajnem pobocznem prawie zawsze tryb łączący (bo wyraża ono niepewność, wątpliwość).

5. Uwaga: Zdania czasowe zaczynają się od spójników: *als, während, indem, sobald (skoro), seit, nachdem, bis (aż) bevor, ehe (zanim), wenn*. W zdaniu głównem, następującem po zdaniu czasowem, stoi zwykle przysłówek wskazujący: *da, dann, damals i t. d. wtedy, wówczas*. *Dann* odnosi się do czynności równoczesnej z czynnością zdania pobocznego lub do czynności przyszłej; *damals* odnosi się do czynności przeszłej.

6. Uwaga: Zdanie czasowe, którego czynność jest wcześniejszą aniżeli czynność zd. głównego, zaczyna się od spójników *nachdem, als, sobald, seit, seitdem i t. d. i stoi w czasie przeszłym dokonanym, jeżeli w zdaniu głównem jest czas terażniejszy; zaś w czasie zaprzeszłym, jeżeli w zd. głównem jest czas przeszły niedokonany*. — Zdanie czasowe, którego czynność jest późniejszą aniżeli czynność zd. głównego, zaczyna się od spójników *bevor, ehe, bis*.

7. Uwaga: Czasowe *gdy, kiedy* tłumaczy się przez *wenn, jeżeli* czynność kilkakrotnie się powtarza (*wenn = so oft, ilekroć*), albo jeżeli dotyczy przyszłości (*wenn = dann wenn wtedy, kiedy*): *Wenn (gdy) ich fertig sein werde, werde ich zu dir kommen*. Zresztą *kiedy, gdy* znaczy *als*, oznaczając jednorazową czynność przeszłą.

§ 43. Imiesłów.

a) Imiesłowu nie używa się w jęz. niemieckim tak często jak w jęz. polskim. Imiesłów polski czasu terażniejszego i przeszłego zastępuje się w niemieckim języku całym zdaniem: 1) najczęściej: czasowem, zaczynającem od *als, wenn, indem*: zobaczywszy go, rzekłem *als ich ihn erblickte, sprach ich*; 2) przyczynowem, zaczynającem się od *weil, da*: będąc chorym, nie mogłem go odwiedzić *weil ich krank war, konnte ich ihn nicht besuchen*; 3) warunkowem, zaczynającem się od *wenn* będąc chorym, kazałbym zawołać lekarza *wenn ich krank wäre, würde ich einen Arzt rufen lassen*; 4) zdaniem, zaczynającem się od *dadurch daß (= przez to), indem*: usprawiedliwiając się... *indem du dich entschuldigst...* 5) zdaniem względnem.

b) Jeżeli dwa zdania do siebie należą, można często zdanie poboczne wyrazić przez imiesłów, o ile go odnieść można do podmiotu zdania głównego. Opuszcza się wówczas w zdaniu pobocznym spójnik i podmiot, a orzeczenie wyraża się przez odpowiedni imiesłów. Zamiast: *der Vater sprach, indem er lächelnd sprach* można powiedzieć: *Lächelnd sprach der Vater*. Uspokoiwszy się, zacząłem opowiadać: *Beruhigt begann ich zu erzählen* (zamiast: *Nachdem ich mich beruhigt hatte, begann...*)

c) Istnieje także forma imiesłowu czasu przyszłego ze znaczeniem biernym (rzadko używany): *der zu lobende Schüler* uczeń, który ma być pochwalony; *die zu schreibende Aufgabe* zadanie, które ma być napisane.

d) Imiesłów przeszły kilku czasowników, oznaczających ruch, połączyć można z czasownikiem *kommen*: *ich komme gefahren* nadjeżdżam. *ich kam gefahren*; *ich komme gelaufen*, *ich kam gelaufen*, *ich komme (ich kam) geritten* itd.

§ 44. Bezokolicznik.

a) Przy bezokoliczniku kładzie się w języku niemieckim prawie zawsze **zu**: *Ich beschließe zu lernen*. *Ich befehle zu schreiben*. Także po przymiotnikach jak: *bereit* gotowy, *geneigt* skłonny, *fähig* zdolny itd.: *Er war bereit zu singen*.

Uwaga: Przed zu z bezokolicznikiem kładzie się przecinek, jeżeli bezokolicznik ma bliższe określenia.

b) Nie kładzie się **zu** przy bezokoliczniku po czasownikach wymienionych w § 37c i uw. 4, 5); w niektórych zwrotach, jak: *spazieren gehen*, *schlafen gehen*, *sitzen bleiben*, *stehen bleiben* itd.

c) Bezokolicznikiem bez **zu** wyrażamy dobitne rozkazy: *Aufpassen!* zamiast *pass* (*passet*) *auf!* (podobnie w jęz. polskim: *uważać!*)

Uwaga: Także imiesłów czasu przeszłego zastępuje tryb rozkazujący: Aufgepasst! Still gesessen!

d) ohne zu z bezokolicznikiem czasu terażniejszego lub przeszłego odpowiada polskiemu nie z imiesłowem czasu terażniejszego lub przeszłego: ohne zu loben nie chwalać, ohne gelobt zu haben nie pochwaliwszy, ohne gelobt zu werden nie będąc chwalonym, ohne gelobt worden zu sein nie zostawszy pochwalonym. (Podmioty w obu zdaniach są równe).

e) um zu z bezokolicznikiem = aby; użyć można tylko wtedy, jeżeli w zdaniu, zaczynającym się od aby (zdanie celowe) i w zdaniu głównym jest ten sam podmiot: Ich gehe in die Stadt, um ein Buch zu kaufen idę do miasta. aby kupić książkę.

1. Uwaga: Gdy podmioty są różne, używa się tylko damit z trybem łączącym: Ich schicke den Bruder in die Stadt, damit er ein Buch kaufe (§ 40/II c.)

2. Uwaga: Po czasownikach, wyrażających prośbę, żądanie, rozkaz lub zakaz, polskie „aby” tłumaczy się przez dass z trybem łączącym, albo przez zu z bezokolicznikiem (nie: um zu): Ich befahl dem Bruder, dass er in die Stadt gehe und mir ein Buch kaufe; albo: Ich befahl dem Bruder in die Stadt zu gehen und mir ein Buch zu kaufen. Podobnie po czasownikach, wyrażających obawę lub nadzieję: Ich fürchte, dass ich den Freund beleidigt habe; albo: Ich fürchte, den Freund beleidigt zu haben. (§ 40/II d.)

3. Uwaga: Zdanie, zaczynające się od daß = aby, że można króciej wyrazić przez zu z bezokolicznikiem, jeżeli jego podmiot jest równy podmiotowi zdania głównego lub jeżeli podmiot ten można ze zdania głównego wywnioskować: Es ist Pflicht der Kinder, dass sie die Eltern lieben; albo: Es ist Pflicht der Kinder, die Eltern zu lieben.

f) Po czasownikach posiłkowych sein i haben oznacza bezokolicznik z zu konieczność lub możliwość: Die Nachrichten sind zu ergänzen wiadomości należy uzupełnić. Das ist nicht zu beschreiben tego nie można opisać, to nie do opisania. Die Soldaten haben zu gehorchen żołnierze mają słuchać.

g) Bezokolicznik może być rzeczownikowo użyty. Pisze się w takim razie dużą literą, jest rodzaju nijakiego i odmienia się zupełnie jak rzeczownik: lesen czytać — das Lesen czytanie, des Lesens itd.

§ 45. Przeczenie.

a) Polskie nie tłumaczy Niemiec przez nicht lub przez nein. Nein stanowi niejako odrębne zdanie i jest odpowiedzią na postawione pytanie. Nie może zatem nigdy stać w zdaniu: Warst du heute in der Schule? — Nein! (nie: nicht). Ale: Ich war nicht in der Schule.

b) W języku niemieckim możliwym jest tylko jedno przeczenie: nigdy człowieka tego nie widziałem ich habe diesen Menschen nie gesehen. — Dwa przeczenia tworzą twierdzenie.

c) Jeżeli całe zdanie jest zaprzeczone, wówczas stoi przeczenie bezpośrednio po czasowniku. Jeżeli czasownikiem jest forma złożona, przeczenie stoi bezpośrednio przed imiesłowem lub bezokolicznikiem. Zresztą stoi przeczenie bezpośrednio przed wyrazem, do którego się odnosi: Der Lehrer lobt nicht den Schüler. — Der Lehrer hat den Schüler nicht gelobt. Nicht mich hat der Lehrer gelobt.

1. Uwaga: Już (więcej) nie, już nikt więcej, już nie więcej znaczy: nicht mehr, niemand mehr (keiner mehr), nichts mehr.

2. Uwaga: Polskie ale, lecz po zdaniu zaprzeczonem znaczy sondern: Das Buch gehört nicht dir, sondern deinem Bruder.

3. Uwaga: Polskie ani... ani... ani... znaczy: weder... noch... noch... i jest już przeczeniem: Nie jestem ani pilny ani uważny ich bin weder fleissig noch aufmerksam. (więc „nie“ nie tłumaczy się w jęz. niem.).

4. Uwaga: Po przeczeniu kładzie się als w znaczeniu jak, jak tylko: er schreibt nichts als Zahlen.

5. Uwaga: Po przeczeniu stoi w języku niemieckim przypadek czwarty (nie jak w polskim przypadek drugi): Ich habe dieses Buch nicht gesehen, nie widziałem tej książki.

§ 46. Tworzenie wyrazów.

(Najważniejsze wskazówki.)

1) Przez dodanie końcówki er do źródłosłowu czasowników, oznaczających jakąś czynność, otrzymuje się rzeczowniki rodzaju męskiego, oznaczające

osoby, tę czynność wykonywujące. Końcówka **-er** pociąga za sobą zwyczajnie przegłos: **schreib-en** — **der Schreiber** (pisarz), **les-en** — **der Leser** (czytelnik), **sprech-en** — **der Sprecher** (mowca), **back-en** — **der Bäcker** (piekarz), **raub-en** — **der Räuber** (rabuś), **zeig-en** — **der Zeiger** (wskazówka).

2) Końcówką **-er** tworzy się rzeczowniki męskie z imion krajów i miast: **der Lemberg-er** (Lwowianin), **der Berlin-er**, **der Schweiz-er**.

3) Końcówką **-in**, dodana do męskich imion gatunkowych, tworzy żeńskie imiona osób i zwierząt (końcowe **e** rzeczowników męskich odpada; przegłos bardzo częsty): **der Lehrer** — **die Lehrer-in**, **der Enkel** — **die Enkel-in**, **der Arzt** — **die Arzt-in**, **der Hund** — **die Hündin**, **der Pole** — **die Pol-in**, **der Gatte** — **die Gatt-in**, **der Beamte** — **die Beamt-in**.

4) Z przymiotników tworzy się żeńskie rzeczowniki abstrakcyjne zakończone na **e** (z przeglosem): **treu** — **die Treue** (wierność), **nah** — **die Näh-e** (bliskość), **wüst** — **die Wüst-e** (pustynia). — Tworzy się te rzeczowniki także ze źródłosłowu niektórych czasowników: **lieb(-en)** — **die Lieb-e** (miłość), **lehr(en)** — **die Lehre** (nauka), **helf(-en)** — **die Hilfe** (pomoc).

5) Zapomocą końcówki **-ung** tworzy się ze źródłosłowu czasowników rzeczowniki rodzaju żeńskiego: **wohn(en)** — **die Wohnung** (mieszkanie), **warn(en)** — **die Warnung** (przestroga), **handel(n)** — **die Handlung**.

6) Zapomocą końcówki **-heit** (czasem **-keit**) tworzy się z rzeczowników, przymiotników i liczebników abstrakcyjne rzeczowniki rodzaju żeńskiego: **Gott** — **die Gottheit** (bóstwo), **schön** — **die Schönheit** (piękność), **ewig** — **die Ewigkeit** (wieczność), **ein** — **die Einheit** (jedność), **drei** — **die Dreiheit**.

7) Zapomocą zgłosek **-chen** i **-lein** tworzy się z rzeczowników rzeczowniki zdrobniałe rodzaju nijakiego, przegłaszając samogłoskę **a**, **u**, **o**, **au** (końcowe **e i en** przed **chen** i **lein** wypada): **der Vater** — **das Väterlein**, **das Väterchen** (ojczulek), **die Glocke**

— das Glöcklein, das Glöckchen (dzwonek) der Garten — das Gärtlein. — W prozie zwyklesze są formy na chen.

8) Zapomocą końcówki tum tworzy się nijakie rzeczowniki abstrakcyjne i gatunkowe: das Alter — das Altertum (starożytność), der Ritter — das Rittertum (rycerstwo), der Kaiser — das Kaisertum (cesarstwo. Jednak: der Irrtum (błąd) i der Reichtum (bogactwo).

9) Nowy rzeczownik złożony powstaje: a) z dwóch lub więcej rzeczowników: die Bier-flasche flaszka piwa (na piwo), das Flaschen-bier piwo flaszkowe; die Feldblume kwiat polny, das Blumenfeld pole kwiatowe; das Schiffs-bau-material; b) z przymiotnika i rzeczownika: der Rot-wein (wino czerwone); c) z czasownika i rzeczownika: der Trinkbecher kielich (trinken), das Lesebuch czytanka (lesen*).

10) Zakończenie ig (często z przegłosem) tworzy przymiotniki z rzeczowników i z przysłówków: blut-ig, (krwawy) durst-ig, (spragniony) gut-ig (dobry), streit-ig, dort-ig. — W oznaczeniach czasu końcówka ig wyraża trwanie: dreitägige Reise (podróż trwająca 3 dni); podczas gdy końcówka lich oznacza powtarzanie się: die täglichen Ausgaben (codzienne wydatki).

11) Zakończenie isch (po większej części z przegłosem) tworzy przymiotniki, oznaczające: a) pochodzenie (z imion krajów, jego mieszkańców, z imion miast i osób): österreichisch (austriacki), schweizerisch (szwajcarski), italienisch (włoski), kölnisch (koloński), Goeth(i)sch(e) (Gedichte); b) rodzaj: städtisch (miastowy, miejski), höllisch (piekielny), diebisch (złodziejski); c) naganę: herrisch (despotyczny), kindisch (dziecinny). Odróżnić należy podobne przymiotniki na lich (zob. punkt 12), oznaczające właściwość: herrlich (wspaniały) kindlich (dziecięcy, naiwny).

12) Zakończenie lich (często z przegłosem) tworzy bardzo liczne przymiotniki z rzeczowników (sachlich

*) Co do rzeczowników złożonych zob. § 6 III i uw. 1.

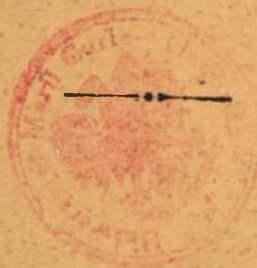
(die Sache) rzeczowy); z przymiotników (röt-lich; ält-lich podstarzały); z czasowników (vergeß-lich (vergessen) łatwo zapominający), z partykuł wider-lich wstrętny (wider = przeciw).

Przymiotniki na lich utworzone a) z innych przymiotników mają (zwłaszcza gdy chodzi o barwy) znaczenie, zbliżone do pojęcia zawartego w przymiotniku, z którego powstały: rötlich czerwony, gülich dobrowolny; b) utworzone z rzeczowników oznaczają przymioty właściwe tym rzeczownikom: mütter-lich macierzyński.

13) Zakończenie sam oznacza zwykle skłonność do czego: friedsam pojednawczy, spokojny, sittsam obyczajny.

14) Zakończenie bar dodane do źródłosłowu czasownika, tworzy przymiotniki oznaczające, że coś się stać może: heil-bar (uleczalny), les-bar (czytelny), trink-bar.

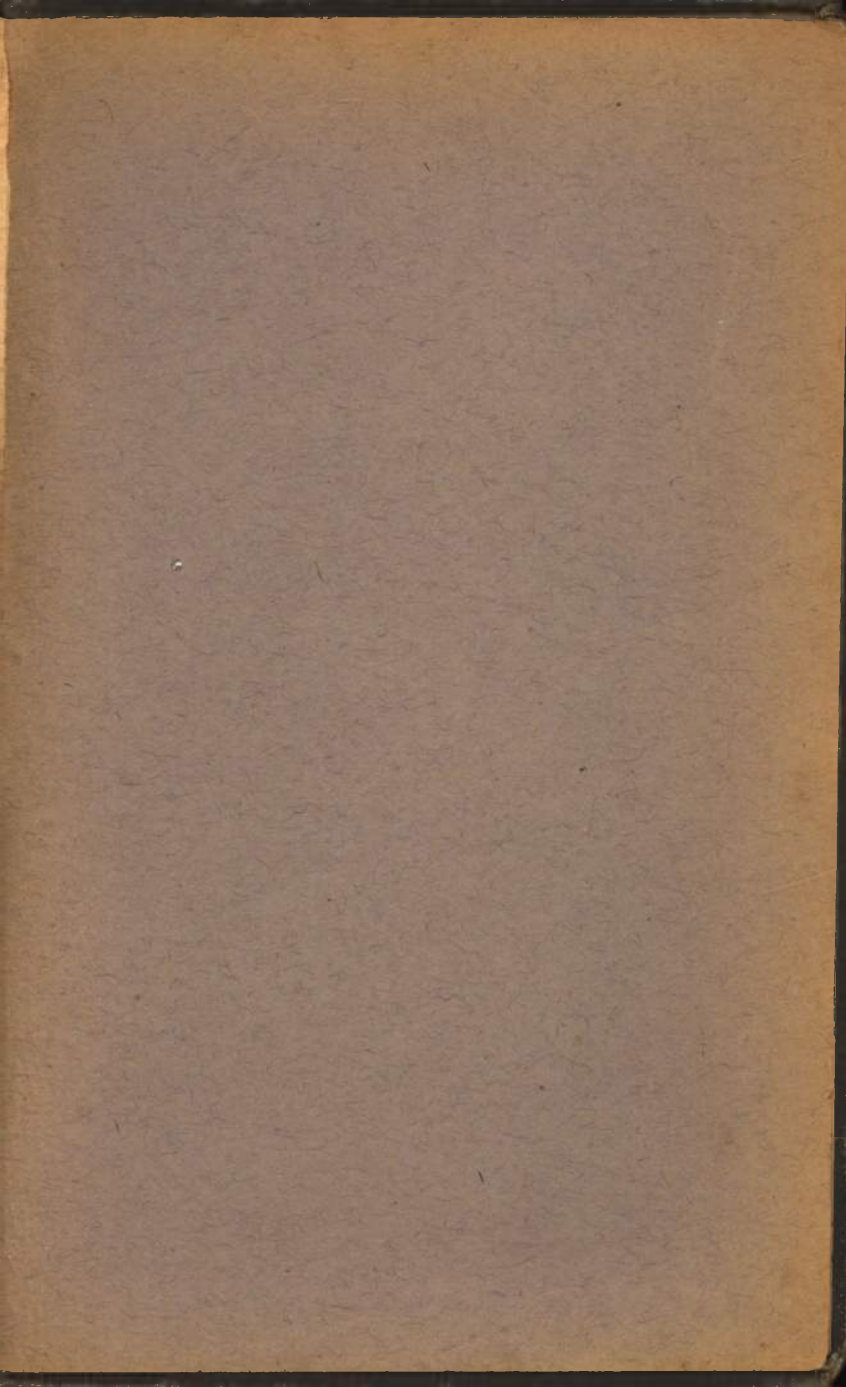
15) Przedrostki un i miss dodane do rzeczowników, przymiotników i czasowników oznaczają ich zaprzeczenie, lub coś niepożądanego lub nieudanego: der Mißerfolg niepowodzenie (der Erfolg powodzenie), mißachten pogardzać (achten poważać), mißvergnügt niezadowolony (vergnügt zadowolony), die Mißgeburt potwór, der Miß-griff pomyłka; un-achtsam niebaczny, die Unart nieprzyzwoitość.

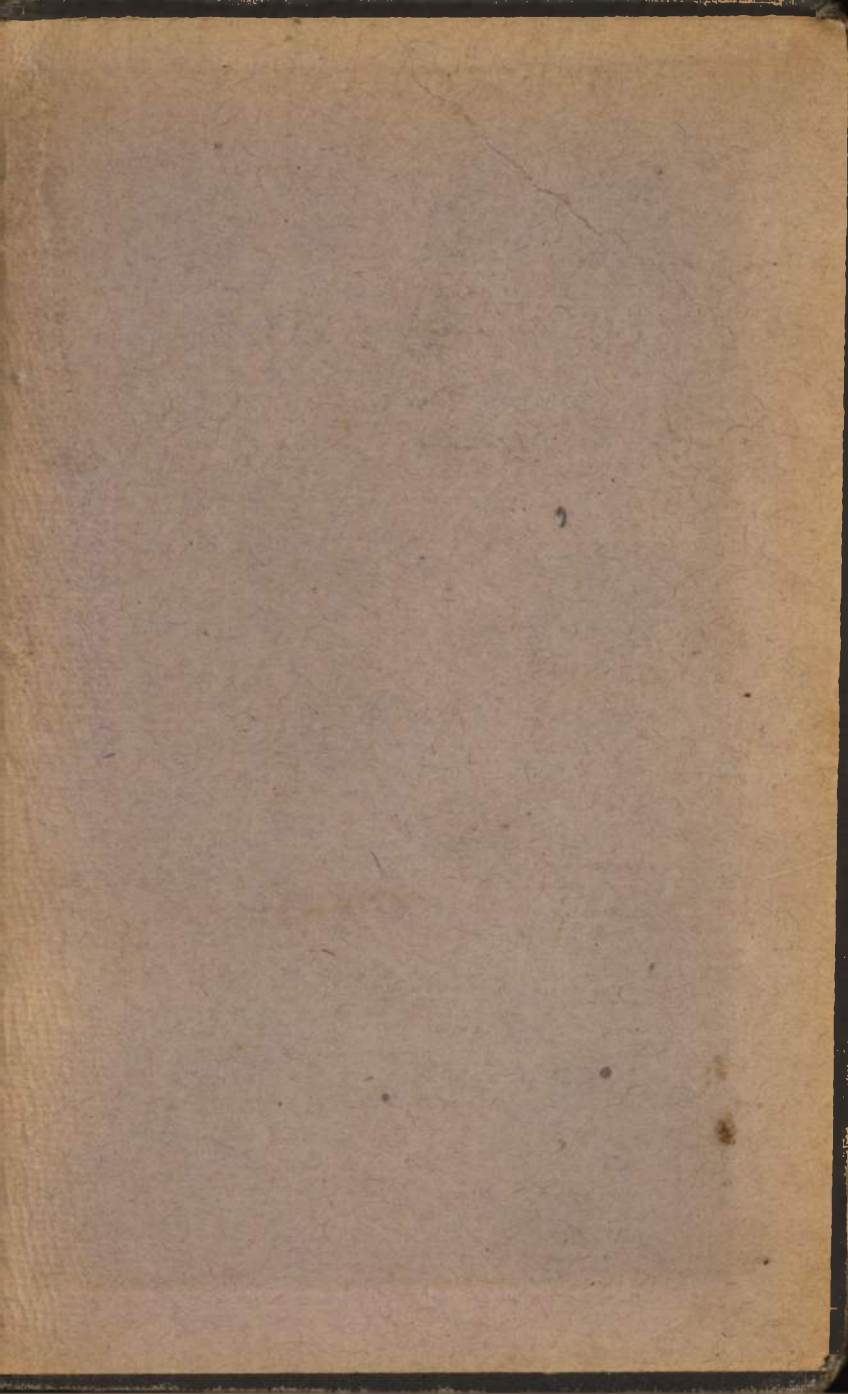
41,48 }
26,28 } I 1515 goldi

49,5 }
30,9 } I 21

261,7 II

Biblioteka Uniwersytetu
M. CURIE-SKŁODOWSKIEJ
w Lublinie

A 113 /

1-2

BIBLIOTEKA U. M. C. S.

Do użytku tylko w obrębie

1000172171

1000172172